ΦΥΛΛΟ ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ ΣΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ Ι. Ν. ΓΡΥΠΑΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΡΗΓΑ ΠΑΛΑΜΗΔΗ 4, ΤΗΛ. 30.297 ||| ΙΔΡΥΤΗΣ: Κ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ ||| ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝΤΩΝ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ||| ΣΑΒΒΑΤΟ 8 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1941

Ι. ΓΡΥΠΑΡΗΣ

ΠΡΩΤΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ ΑΙΣΘΗΤΙΚΟΣ

Τοῦ ΝΑΠΟΛ. ΛΑΠΑΘΙΩΤΗ

Ἂν ἤθελε κανένας ἀναδράμει λίγες δεκάδες χρόνια, πρὸς τὰ πίσω, καὶ τοποθετημένος νοερὰ στὴν ὁρισμένη κρίσιμη στιγμὴ, τῆς χρονικῆς ἐκείνης περιόδου, ποὺ ἡ νεαρὴ δημοτική μας, δίνοντας τὶς πιὸ σκληρές της μάχες, πρὸς τὴν πάνοπλη, ἀκόμα, καὶ πανίσχυρη, καὶ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως κατοχυρωμένη καθαρεύουσα, κατῆγε καὶ τοὺς πρώτους της ὁριστικοὺς θριάμβους, — θὰ παρατηροῦσε, δίχως ἄλλο, ὅτ' οἱ θριαμβοι αὐτοὶ τῆς νέας γλώσσας, ποὺ ζητοῦσε νὰ ἐπιβληθεῖ, καὶ ν' ἀντικαταστήσει τὴ λογία, θὰ ἦσαν ἀσυγκλεστεροι καὶ πανηγυρικώτεροι, καὶ πολὺ νωρίτερα, ἐπίσης, κερδισμένοι, ἂν οἱ πρωτεργάτες κι' ἀρχηγοὶ τῆς γλωσσικῆς ἐκείνης ἐκστρατείας, εἶχαν δῶσει πιὸ μεγάλη προσοχὴ σ' ἕνα σοβαρὸ ζυντελεστή, — ἴσως τὸ σοβαρώτερον ἀπ' ὅλους —, γιὰ τὴν ὁριστικὴ τῆς ἐπικράτηση : τὸ καθαρὰ α ἰ σ θ η τ ι κ ὸ στοιχεῖο. Ἡ συστηματική του παραμέληση, τράβηξε σὲ μάκρος τὸν ἀγῶνα, καὶ μπορεῖ νὰ πεῖ κανένας, μὲ πεποίθηση, ὅτι καθυστέρησε τὴ νίκη, ποὺ θὰ μπορροῦσε νἄρθει γρηγορώτερα, καὶ δίχως τόσους περιττοὺς ἀγῶνες, ἂν τὸ κεφαλαιῶδες αὐτὸ ζήτημα δὲν εἶχε τόσο παραμεληθεῖ. — ἂν τοὺς ἀπασχολοῦσε περισσότερο, καὶ μεριμνοῦσαν εἰδικώτερα γι' αὐτό. Κι' ἂν ἡ νεαρὴ δημοτική μας, ἀντὶ νὰ κάνει, ἀπ' ἀρχῆς, καὶ θελήματα κλ. τὶς ἐπίσημες της ἐμφανίσεις, μ' ἔνδυμα τόσον ἀποκρουστικό, τόσον ἐκζητημένα ἀκαλαίσθητο, παρουσιαζόταν εὐάρεστότερη, — θέλω νὰ πῶ, ἀ κ ο ύ σ τ ι κ ὰ μ ε λ ω δ ι κ ώ τ ε ρ η —, θὰ κέρδιζε. θαρῶ, ἀνυπολόγιστα, κι' ἡ τύχη της, ἡ πρόβλημάτι-

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 7)

ΓΙΑ ΤΟ ΓΡΥΠΑΡΗ

Τοῦ ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΕΟΤΟΚΑ

Μὲ τὸ ἔργο τοῦ Γρυπάρη μὲ συνδέουν πολύτιμες ἀναμνήσεις τῆς πρώτης νιότης. Ἀνακάλυψα τοὺς «Σκαραβαίους» γυρὼ στὰ δεκάξι μου χρόνια καὶ τοὺς ἀγάπησα ξεχωριστά. Πολὺν καιρὸ δὲν ἄφησα τὸ βιβλίο αὐτὸ ἀπὸ κοντά μου κ' ἤθελα νὰ κάνω καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τὸ ἀγαπήσουν. Τὸ κυκλοφοροῦσα τὰ καλοκαίρια, μὲ σκισμένο ξώφυλλο καὶ τσαλακωμένα φύλλα, σὲ διάφορες ἐξοχές, σὲ περιβόλια καὶ σὲ βάρκες. Ἔλεγα στίχους τοῦ Γρυπάρη στὰ κορίτσια, ἀνάκατα μὲ στίχους τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Παλαμᾶ, τοῦ Ρονσάρ τοῦ Βερλαὶν (τὸν Καβάφη, τὸν Κάλβο τοὺς ἀγάπησα σὲ μιὰ πιὸ προχωρημένη ἡλικία). Ἂν θυμοῦμαι καλά, ὁ «Πραματεύτης» εἶτανε τὸ φόρτε μου. Ἀλλὰ ἔκανα ἀρκετὴ φασαρία καὶ μὲ τὸν «Κισσὸ», μὲ τὸ «Νυμφίο», μὲ ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ μικρότερα ποιήματα, ὅπως ἐκεῖνο τὸ περίφημο: «Γιὰ νὰ ξοφλήσω παλιὸ τάμα ξεκίνησα προσκυνητής...». Ὅταν ἔβλεπα τὰ κορίτσια νὰ μπαίνουνε στὸ [illegible] καὶ νὰ συμμετέχουν στὴν ποιητική μου ἔξαψη, εἴμουν πανευτυχισμένος καὶ περήφανος σὰ νὰ εἶταν οἱ στίχοι δικοί μου.

Εἶναι δύσκολο νὰ κρίνουμε ὅπως λένε ἀντικειμενικὰ ἕνα βιβλίο ποὺ ἀνακατώθηκε τόσο πολὺ μὲ τὴν προσωπική μας ζωή. Προσπαθῶ ὡστόσο νὰ κοιτάξω τοὺς «Σκαραβαίους καὶ Τερρακότες» μὲ ψυχρὸ μάτι καὶ νομίζω ὅτι δὲν πέφτω ἔξω λέγοντας πὼς εἶναι ἕνα βιβλίο ποὺ πρέπει νὰ ζήσει ὅσο καὶ ἡ γλώσσα μας. Εἶναι ἕνα ἔργο ὡραῖο, ἀρχοντικό, ἄρτιο, καμωμένο ἀπὸ μιὰ ὕλη πολύτιμη καὶ στέρεη, ἱκανὴ νὰ ἀντιμετωπίσει τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ, τὴν ἀλλαγὴ τῶν ὅρων τῆς ζωῆς τῶν σχολῶν καὶ τῶν συρμῶν. Ἔχει μιὰ γοητεία ποὺ μᾶς ἀγγίζει βαθιὰ καὶ μόνιμα. Ἐλπίζω καὶ εὔχομαι νὰ ἐξακολουθήσει νὰ κυκλοφορεῖ σὲ ἡλιόλουστες ἀκρογιαλιὲς καὶ σὲ ἀνθισμένους κήπους, στὰ χέρια ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν ποὺ ἀνακαλύπτουν τὴν ποίηση γιὰ πρώτη φορά.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ

Η ΖΩΗ ΜΟΥ

Τοῦ Ι. Ν. ΓΡΥΠΑΡΗ

Δὲν ἐννοῶ τὸ λόγο, οὔτε καὶ αἰστάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ δώσω πληροφορίες γιὰ τὴ ζωή μου γενικά, ὅταν ἀναλογίζομαι πὼς γιὰ κανενὸς σχεδὸν ἀπὸ τοὺς μεγάλους μας ἀρχαίους τὴ ζωὴ δὲν ἔχομε παρὰ ἐλάχιστες καὶ ἀμφισβητήσιμες εἰδήσεις, χωρὶς μολαταῦτα ἡ ἔλλειψη αὐτὴ νὰ ζημιώνει τὸ ἔργο τους. Εἶναι ἴσως γνωστὴ ἡ ἀπροθυμία μου γιὰ τὴν ἱκανοποίηση κάθε τέτοιας περιέργειας, μὰ αὐτὴ τὴ φορὰ ἄς ὄψεται ὁ φίλος μου ὁ κ. Χατζίνης ποὺ χάρη στὸ ἀδερφικὸ ἐνδιαφέρον ποὺ ἔδειξε στὴν τελευταία μου ἀρρώστεια καὶ πάνω στὴ φυσική μου ἐξάντληση καὶ ἀδυναμία κατώρθωσε νὰ μοῦ ἀποσπάσει τὴν ὑπόσχεση μιᾶς συνέντευξης γιὰ τὰ «Νεοελληνικὰ Γράμματα». Θὰ προσπαθήσω νὰ δώσω ὅσο μπορῶ... λιγώ-

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 7)

Ὁλόκληρη σχεδὸν τὴν ὕλη τοῦ σημερινοῦ φύλλου μας τὴν εἴχαμε συγκεντρώσει πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ ἐπρόκειτο τὶς μέρες ἐκεῖνες νὰ ἐκδώσουμε τὸ τεῦχος αὐτό, ἀφιερωμένο στὸν Ι. Ν. Γρυπάρη, σὰν ὀφειλόμενη τιμὴ στὸν ἔξοχο ποιητὴ καὶ τὸν ἐξαίρετο ἄνθρωπο, μὲ τὴν εὐκαιρία ποὺ συμπλήρωνε τὰ ἑβδομήντα χρόνια τῆς ζωῆς του.

Ἡ ἄτιμη ἐπίθεση τοῦ ἐπιδρομέα μᾶς ἔκανε νὰ ἀναβάλουμε ὡς σήμερα τὴν παρουσίαση τοῦ τεύχους αὐτοῦ. Τώρα, ἔπειτα ἀπὸ τρεῖς μῆνες, ποὺ τὸ ἔθνος μας γράφει ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἔπη του, νομίζουμε πὼς ἔχει ἀπόλυτα θέση τὸ τεῦχος αὐτό. Φανερώνει πὼς ὁ τόπος μας εἶναι ἄξιος κάθε πνευματικῆς τιμῆς, ἀπὸ ἔνα [illegible] ἄξιες σὰν τὸν Γρυπάρη.

ΣΗΜ.— Στὸ προηγούμενο φύλλο, [illegible] λόγους τυπογραφικῆς ἀνάγκης, δημοσιέψαμε δυὸ ἀπὸ τὶς προορισμένες γιὰ τὸ τεῦχος αὐτὸ μελέτες, τοῦ ἐκλεκτοῦ κριτικοῦ καὶ φίλου κ. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου καὶ τοῦ ταχτικοῦ συνεργάτη μας κ. Γ. Κοτζιούλα.

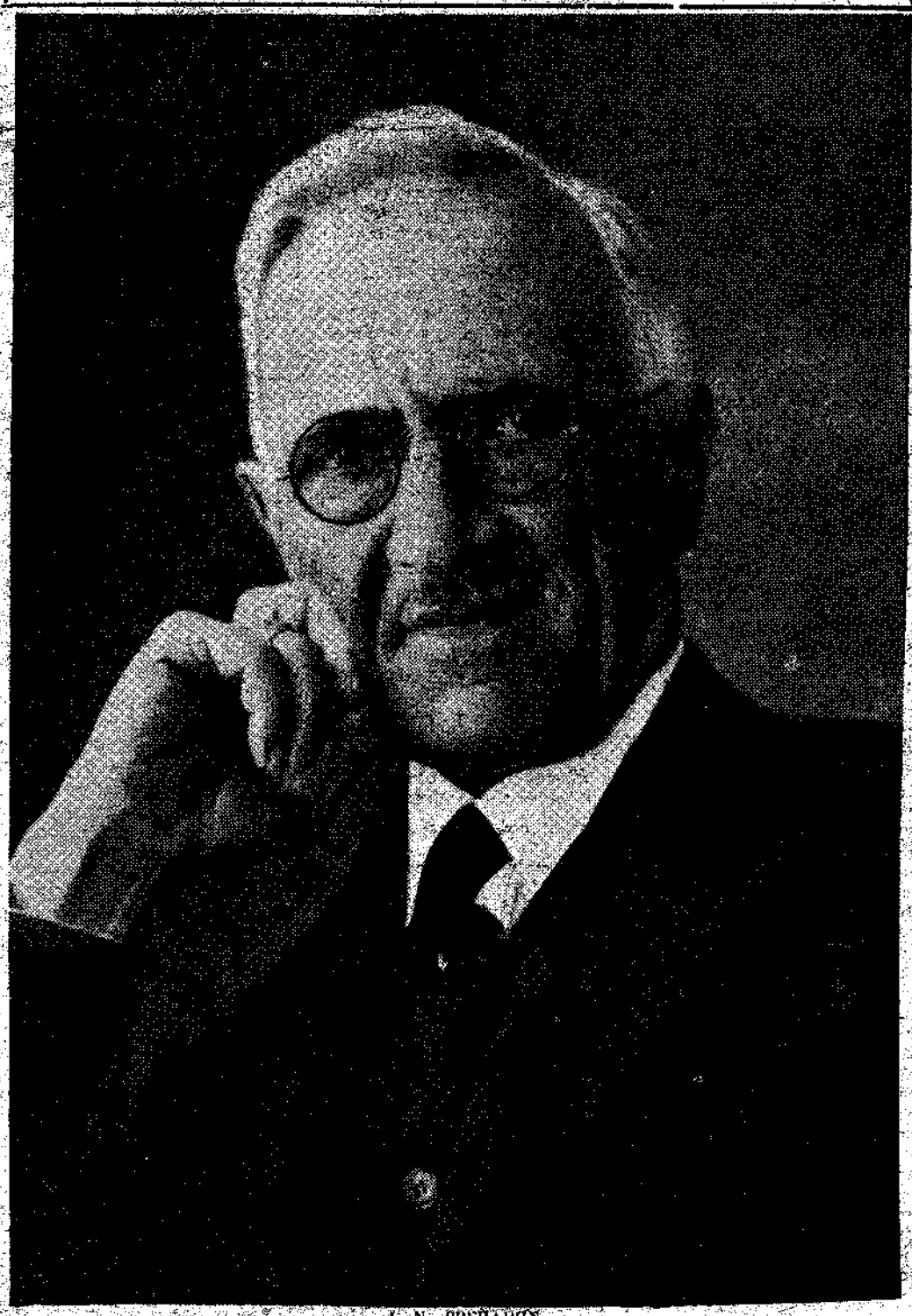

Ι. Ν. ΓΡΥΠΑΡΗΣ

Ο ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

Τῆς ΣΟΦΙΑΣ ΣΠΑΝΟΥΔΗ

Ἴσως οἱ θαυμασταὶ τοῦ ποιητῆ τῶν «Σκαραβαίων» δὲν ξέρουν πὼς ἡ πρώτη δημιουργική του ἐξόρμηση εἶχε σταθμὸ τὴν Πόλη, καὶ πόσο εὐεργετική γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωή της στάθηκε ἡ συμβολή του τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Μὰ δὲν πιστεύω ποτὲ νὰ ξέχασε ὁ ἀγαπημένος ποιητὴς τὸ χρυσόραμα ποὺ μάγεψε τὴν πρώτη του νεότητα τὰ χρόνια ποὺ ἦταν δάσκαλος στὸ Σκούταρι, ἐπάνω στὸ ὕψωμα ἐκεῖνο ποὺ ντύνεται παραμυθένια δόξα τὴν ὥρα ποὺ ὁ ἥλιος βασιλεύοντας ἀνάβει ἀπὸ τὴ δύση στ' ἀραχνιασμένα τζάμια τῶν ξύλινων σπιτιῶν ἕνα ὑστατο πυροτέχνημα καὶ φλογίζει ὡς καὶ τὶς λιτανεῖες τῶν ψηλῶν κυπαρισσιῶν τοῦ δάσους τῆς Τσάμλιτζας. Ἀπὸ τὸ ὕψωμα ἐκεῖνο ὁ Γρυπάρης μποροῦσε κάθε στιγμὴ νὰ ξανοίγει τὸ πανόραμα μὲ τὶς τρεῖς θάλασσες ποὺ περιζώνουν τὴν Πόλη, τὶς γλαφυρὲς πλαγιὲς τῶν σμαραγδένιων λόφων της κι' ὅλο τὸν ἴλιγγο τῆς ὠμορφιᾶς της. Ἡ ὠμορφιὰ αὐτὴ ἔκρυβε τὴν ἀποκαρδίωση τῆς διανοητικῆς της μούχλας.

Βρισκόμαστε στὴν Πόλη, στὰ 1896. Στὴν Ἀκρόπολη τοῦ βυζαντινοῦ λογιωτατισμοῦ. Ἀπόλυτη μονοκρατορία τῆς καθαρευούσας. Οὔτε σημάδι διγλωσσίας στὸ γραπτὸ λόγο. Οὔτε τὸ δειλότερο ἀργοσάλεμα ζωῆς. Ἀπ' τὰ ἕνα μέρος ὁ σχολαστικισμός, ὁ ἀπαισιώτερος δασκαλισμός, ἀπ' τ' ἄλλο ὁ λεβαντινισμὸς ποὺ λυμαίνεται τὴν κοινωνία τῆς Πόλης, καὶ τὸ Ἀνατολίτικο «φὰρ νιέντε» ἀπονεκρώνουν κάθε ὁρμὴ καὶ κάθε νέο ὀργασμό. Ἀγρυπνη φυλάει νύχτα μέρα ἡ κουστωδία τοῦ Πιλάτου, μὴν τύχει καὶ κανένας τολμηρὸς παραμερίσει τὸν λίθον τοῦ μνημείου. Ἡ λογία παράδοση... Πόσοι διανοητικοὶ κι' ἐθνικοὶ στραγ-

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 6)

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΓΡΥΠΑΡΗ

Τοῦ ΘΡΑΣΟΥ ΚΑΣΤΑΝΑΚΗ

Ὅταν εἴμασταν παιδιὰ καὶ ξεκινούσαμε στὴν Πόλη, τὴν τραχυκὴ Βαλκανικὴ ἀκρόπολη τοῦ πρώτου παγκόσμιου ἐκείνου πολέμου, τ' ὄνομα κ' οἱ στίχοι τοῦ Γρυπάρη εἴτανε ἀπὸ τὰ πρῶτα ποὺ πυρώνανε τὶς ἐφηβικές μας εὐαισθησίες. Ἄλλοι εἶχαν τὰ ποιήματα ἀντιγραμμένα χειρόγραφα, ἄλλοι μᾶς φέρνανε τὴ «Φιλολογικὴ Ἠχώ», ὅπου σημειώνουνταν τὸ πρῶτο φανέρωμα τοῦ περίφημου ἀριστοτέχνη κι' ἀριστοκράτη ποιητή. Ἐκεῖνα τὰ χρόνια περάσανε καὶ θαφτήκανε. Ὡστόσο ὁ ποιητὴς ἀπομένει. Οἱ ἀναμνήσεις τῆς μελέτης του, μᾶς φωτίζουνε, θρέφουνε μ' εὐγένεια καὶ μὲ φινέτσα τὶς σημερινὲς μας μέρες. Μᾶς φέρνανε, οἱ πρῶτες ἐκεῖνες ἀναγνώσεις τοῦ Γρυπάρη, στὸ ἴδιο ἐπίπεδο τῆς Εὐρώπης. Δὲν εἴμαστ' ἀν πιὰ ἐπαρχία καὶ ξένου ταχυδρομείου προϊόντα. Εἴμαστ' ἴσοι μὲ ἴσους μὲ τοὺς μεγάλους Εὐρωπαίους. Αὐτοὶ οἱ Παρνασσιακοί, κ' οἱ συμβολιστές, κ' οἱ φιλυτισένιοι πύργοι τους, γινόντανε μιὰ σμιχτὴ ἰσορροπία ἑνότητας μὲ τὰ ποιήματα τοῦ Γρυπάρη, ποὺ τ' ἀπαγγέλναμε στὸ σεβαστὸ ἐκεῖνο σπίτι τοῦ Ἐλισαίου Γιανίδη μας, καὶ στὸ σπίτι κάποιου ἄλλου φίλου, καὶ στοὺς δρόμους. Μέσα στὴ μαυρίλα τοῦ πολέμου, ζοῦσαμε καὶ χαιρόμαστ' ἀν τὴν Ἑλληνικὴ ψυχή μας, τοὺς κρυφτοὺς ἀντίλαλους τῆς φυλῆς μας, μὲ τὰ ποιήματα τοῦ Γρυπάρη.

Εἴτανε ὁ ὁδηγός μας. Εἴτανε ὁ παρηγορός μας. Εἴτανε ἡ Ἑλληνικὴ κραυγὴ μας. Εἴτανε ὁ δύσκολος ποιητής, ὁ αὐστηρός, εἴτανε οἱ πιὸ αἰχμηρὲς ἀρετὲς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Δὲ γύρευε ἀκροατές. Δὲ γύρευε ἀναγνῶστες. Δὲ γύρευε βιβλιοπωλικὴ ἐπιτυχία. Στεκόταν ψηλότερα ἀπὸ τοὺς κανόνες καὶ τὰ κόλπα τῆς εὔκολης δόξας. Αὐτός, μὲ τὴ βαθειά του πνευματικὴ ἠθική, μὲ τὴν τεράστια ξυπνάδα του, ἤξαιρε πὼς ἡ βιβλιοπωλικὴ ἐπιτυχία εἶναι σημάδι, κάποτο. «Ἂν εἶσαι καλὸς συγγραφέας, πρέπει ἢ νὰ σὲ μισοῦν, ἢ νὰ σὲ ἀγνοοῦν οἱ πλεῖστοι» ἔγραφε ὁ Στενδάλ. «Τὸ «Κόκκινο καὶ τὸ Μαῦρο» τοῦ Στενδάλ κυκλοφόρησε

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 6)

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΓΡΥΠΑΡΗΣ

Τοῦ ΜΑΡΙΝΟΥ ΣΙΓΟΥΡΟΥ

Ὅσο κι' αν δεν μου ἀρέσει νὰ θάζω τοὺς ἀληθινοὺς ποιητάδες σὲ ἱεραρχικὴ τάξη, πάντα ὅμως θλέπω μὲ ἀποστροφὴ κάποιες λογοτεχνικὲς ἱστορίες καὶ ἐμμετρες ἀνθολογίες νὰ τοποθετοῦν σὲ μιὰν ἀστόχαστην ἰσοτιμία μαζὶ τ' ἄνθη καὶ τὰ γαϊδουράγκαθα. Πρέπει νὰ μὸς ἐνδιαφέρουν ἀποκλειστικὰ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν τὸ θεῖο δῶρο τοῦ ὕφους· οἱ ἄλλοι εἶναι ἀνίκανοι νὰ μὰς δώσουν τὴν ἀνώτερη χαρὰ τῆς τέχνης καὶ δὲν εἶναι ἄξιοι νὰ μελετηθοῦν.

Βέβαια, ὁ προσωρισμὸς καὶ ἡ φύση τῶν ποιητῶν δὲν δεχεται θεωμολογίες, ἀγαπᾶ τὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία. Εἶναι καθένας τοὺς σὰν τὸ Ἄριελ ὅστερ' ἀπὸ τὴν ἐθνολογία τοῦ Πρόσπερου. Ὁ ἀληθινὸς ποιητὴς εἶναι ἕνας ἐκτακτος ἐπουταλμὸς καὶ πληρεξούσιος ὑπουργὸς τοῦ Ὀνείρου, μᾶς φανερώνει κάποιο ψυχικὸ μας πόθο, μιὰ στιγμὴ τοῦ ἐιφτοῦ μας, καὶ κοτὰ τὴ στιγμὴ καὶ τὴ διάθεση μᾶς ἱκανοποιεῖ πότε ὁ ἕνας, πότε ὁ ἄλλος ποιητής. Ἀλλὰ πάντα, ἀνάμεσα στὶς ἀλληλοδιάδοχες προτιμήσεις μας, ἕνας ποιητὴς μένει ριζωμένος μέσα στὴν καρδιά μας.

Γιὰ τοῦτο εἶπα, σὲ μιὰ διάλεξή μου, γιὰ τὴ Νεοελληνικὴ Ποίηση, πὼς ἂν ἔμελλε νὰ κατοπντισοῦν ὅσοι στίχοι γράφτηκαν ἀπὸ τότε ποὺ ὑπάρχει ἑλληνικὸ θασίλειο, καὶ μοῦ ἔθιναν τὸ δικαίωμα νὰ σώσω ἀπὸ τὴν καταστροφὴ δυὸ μόνα θιθλία, θὰ ἔσωζα τὸν Σολωμὸ καὶ τὸν Γρυπάρη. Καὶ θὰ τὸ ἔκανα χωρὶς κανένα διοταγμό, ἀν καὶ ὑπάρχουν κ' ἄλλοι διαλεχτοὶ τῆς Μούσας (Τυπάλδος, Μαρκορᾶς, Μαθίλης, Μαλακάσης, Πορφύρας), ποὺ ἔχουν κερδισμένη τὴν ἀγάπη μου καὶ τοὺς θεωρῶ στολίσματα τοῦ Παρνασσοῦ μας, ἄξιους νάχουν ἐξέχωρη θέση, ὄχι μόνο στὴ δική μας, ἀλλὰ καὶ σὲ κάθε σύγχρονη ξένη Ποίηση.

Ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ποιός, μὲ τὸν Σολωμὸ καὶ τὴν ἑφτανησιώτικη ποιητικὴ σχολή, ἐξακολούθησε τὴν ἀνώτερη δημιουργία τοῦ Στίχου ὕστερ' ἀπὸ μιὰ διακοπὴν ἀρκετῶν αἰώνων, μᾶς δίνει τὸ ἔργο τοῦ Γρυπάρη σὰν τὸν δέφτερο σημαντικὸ καρπὸ τῆς ἀνάμεσα στὴν ἄλλην ἐμμετρη παραγωγή.

Καὶ γιὰ νὰ μὴ παραξενεφτεῖ κανένας ἀναγνώστης μου, πρέπει προκαταβολικὰ νὰ τοῦ πῶ ὅτι ἡ ἄρνησή εἶναι ἄπαιαίτητη στὴν κριτική, γιατὶ στὴν ἀνθρώπινη μνήμη δὲν ὑπάρχει ἀρκετὴ θέση γιὰ τὸν ἀπεριόριστον ἀρίθμο ἔργων καὶ διαμάτων. Κάθε ἐποχὴ ξεπαστρέβει τὰ περιττὰ καθὼς σχίζων καὶ μίγνουν στὰ σκουπίδια τὶς ἀσήμαντες φιστοφαρίες οἱ κογενειακὸν γνωρίμων τῆς περασμένης γενεᾶς, ποὺ δὲν μᾶς λένε τίποτε πιά!

Ὁ ὄγκος μερικῶν ἔργων θὲν μπορεῖ καὶ θὲν πρέπει νὰ λογαριάζεται. Ἂς θυμηθοῦμε τὰ καράβια ποὺ φόνωνταις σὰν ἀκρογιάλι πετοῦν ἔξω τὴ σαθοῦρα τους. Ἔτσι κάνει κάθε χρονικὴ περίοδος γιὰ τὴ φιλολογικὴ ἀξία καὶ τὴ ἀξιοπρέπεια τῶν ἀνώτερη χαρὰ τῆς τίχνης καὶ δὲν εἶναι ἄξιο νὰ μελετηθοῦν.

Βέβαια, ὁ προοσιμὸς καὶ ἡ φύση τῶν ποιητῶν δὲν δεχεται θεωμολογίες, ἀγαπᾶ τὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία. Εἶναι καθένας τοὺς σὰν τὸ Ἄριελ ὅστερ' ἀπὸ τὴν ἐθνολογία τοῦ Πρόσπερου. Ὁ ἀληθινὸς ποιητὴς εἶναι ἕνας ἐκτακτος ἐπουταλμὸς καὶ πληρεξούσιος ὑπουργὸς τοῦ Ὀνείρου, μᾶς φανερώνει κάποιο ψυχικὸ μας πόθο, μιὰ στιγμὴ τοῦ ἐιφτοῦ μας, καὶ κοτὰ τὴ στιγμὴ καὶ τὴ διάθεση μᾶς ἱκανοποιεῖ πότε ὁ ἕνας, πότε ὁ ἄλλος ποιητής. Ἀλλὰ πάντα, ἀνάμεσα στὶς ἀλληλοδιάδοχες προτιμήσεις μας, ἕνας ποιητὴς μένει ριζωμένος μέσα στὴν καρδιά μας.

Γιὰ τοῦτο εἶπα, σὲ μιὰ διάλεξή μου, γιὰ τὴ Νεοελληνικὴ Ποίηση, πὼς ἂν ἔμελλε νὰ κοταποντισοῦν ὅσοι στίχοι γράφτηκαν ἀπὸ τότε ποὺ ὑπάρχει ἑλληνικὸ θασίλειο, καὶ μοῦ ἔθιναν τὸ δικαίωμα νὰ σώσω ἀπὸ τὴν καταστροφὴ δυὸ μόνα θιθλία, θὰ ἔσωζα τὸν Σολωμὸ καὶ τὸν Γρυπάρη. Καὶ θὰ τὸ ἔκανα χωρὶς κανένα διοταγμό, ἀν καὶ ὑπάρχουν κ' ἄλλοι διαλεχτοὶ τῆς Μούσας (Τυπάλδος, Μαρκορᾶς, Μαθίλης, Μαλακάσης, Πορφύρας), ποὺ ἔχουν κερδισμένη τὴν ἀγάπη μου καὶ τοὺς θεωρῶ στολίσματα τοῦ Παρνασσοῦ μας, ἄξιους νάχουν ἐξέχωρη θέση, ὄχι μόνο στὴ δική μας, ἀλλὰ καὶ σὲ κάθε σύγχρονη ξένη Ποίηση.

Ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ποιός, μὲ τὸν Σολωμὸ καὶ τὴν ἑφτανησιώτικη ποιητικὴ σχολή, ἐξακολούθησε τὴν ἀνώτερη δημιουργία τοῦ Στίχου ὕστερ' ἀπὸ μιὰ διακοπὴν ἀρκετῶν αἰώνων, μᾶς δίνει τὸ ἔργο τοῦ Γρυπάρη σὰν τὸν δέφτερο σημαντικὸ καρπὸ τῆς ἀνάμεσα στὴν ἄλλην ἐμμετρη παραγωγή.

Καὶ γιὰ νὰ μὴ παραξενεφτεῖ καὶ κανένας ἀναγνώστης μου, πρέπει προκαταβολικὰ νὰ τοῦ πῶ ὅτι ἡ ἄρνησή εἶναι ἄπαιαίτητη στὴν κριτική, γιατὶ στὴν ἀνθρώπινη μνήμη δὲν ὑπάρχει ἀρκετὴ θέση γιὰ τὸν ἀπεριόριστον ἀρίθμο ἔργων καὶ διαμάτων. Κάθε ἐποχὴ ξεπαστρέβει τὰ περιττὰ καθὼς σχίζων καὶ μίγνουν στὰ σκουπίδια τὶς ἀσήμαντες φιστοφαρίες οἱ κογενειακὸν γνωρίμων τῆς περασμένης γενεᾶς, ποὺ δὲν μᾶς λένε τίποτε πιά!

Ὁ ὄγκος μερικῶν ἔργων θὲν μπορεῖ καὶ θὲν πρέπει νὰ λογαριάζεται. Ἂς θυμηθοῦμε τὰ καράβια ποὺ φόνωνταις σὰν ἀκρογιάλι πετοῦν ἔξω τὴ σαθοῦρα τους. Ἔτσι κάνει κάθε χρονικὴ περίοδος γιὰ τὴ φιλολογικὴ ἀξία καὶ τὴ ἀξιοπρέπεια τῶν ἀνώτερη χαρὰ τῆς τίχνης καὶ δὲν εἶναι ἄξιο νὰ μελετηθοῦν.

Τρόμο θαθὺ σκορποῦν τοῦ θεῖου σκοποῦ τὰ θεῖα τὰ μάγια.

Ἔτσι ἀνήκησε, σὲ μιὰ μεταθατικὴ περίοδον, ὁ ποιητικὸς σκοπὸς ποὺ ἦταν σὰν ὑπόμνηση καὶ σὰν ὁδοσκέπη. Ἡ τεχνοτροπία τοῦ Γρυπάρη, πλουσία καὶ μυστική, εἶναι ἀποστροκατική, ὅπως εἶναι πάντα κάθε ἐντεχνη ποίηση.

Ὁ Γρυπάρης, κατορθώνει, ὕστερ' ἀπὸ τὸ Σολωμό, ν' ἀνανεώσει τὴν ποίηση μας στὴν πνοὴ της καὶ στὴ μορφή της.

Εἶναι μιὰ νέα ποίηση, ποὺ σόχει καὶ μεταγενεᾶς· δὲν τὴν παράδοση, γιατὶ ποτέ, σὲ κανένα τόπο, καμιὰ ποίηση δὲν κόθει τὸν πνεθματικὸ θεσμὸ μὲ τὰ περασμένα ὅσο κ' ἂν εἶναι πρωτόφαντη, καθὼς καὶ ἡ ὡραιότερη κόρη ἔχει πάντα γεννηθεῖ ἀπὸ μιὰ μάνα κ' ἕνα πατέρα. Τὰ στοιχεῖα κάθε πρωτοτυπίας ἔχουν ὑπάρξει πρὶν ἀπ' αὐτή, κ' οἱ ρίζες θυλοκοιταῖ θαθιὰ ἀπὴν ἐθνικὴ ψυχή.

Ἔτσι κ' ἡ πρωτοτυπία τοῦ Γρυπάρη προϋπάρχει σὰ θυζαντινὰ ἔπη, ὁπὸ θημοτικὸ τραγοῦδι, σὰν Ἐρωτόκριτο, σὰν Σολωμὸ· ἀλλὰ εἶναι θουλισμένη μέσα ἀπὸ τὴν ποιητικὴ του ἰδιοσυγκρασία. Πάντα σὲ κάθε ἀξιόλογη ποίηση σμίγουν καὶ κλείνονται ἕνα ἡ ἐθνικὴ κ' ἡ ἀτομικὴ ψυχή, ἡ σκέψη, τὸ αἴσθημα, ἡ ἀνάγνηση, ὁ πόθος, τὸ ὄνειρο, ἡ γενικὴ καὶ ἀπρόσωπη συγκίνηση μιᾶς φυλῆς.

Ψυχὴ ἀλαρροήσκιωτη καὶ ἀεραθοπορμένη μεταφραστικὸ του ἔργο, ὅσο σημαν-

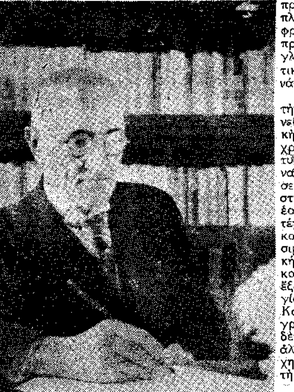

Ὁ Γρυπάρης· σκίτσο Βίκτωρος Ἰσκρ.

μα πρέπει νὰ εἶναι ὅλη ἡ ποίησή.

Ἡ ποίηση δὲν μοιάζει μὲ τὰ χειροτεχνικὰ ἔργα· εἶναι φυχικὸ φανόμενο. Πρέπει ὅμως νὰ τὸ συντροφέβει καὶ ὁ ἔμφυτος κριτικὸς νοῦς ποὺ θοηθεῖ τὴν ἐθαισθησία νὰ φανερωθεῖ μὲ θύναμη καὶ πρωτοτυπία. Τότε ἡ δημιουργικὴ θέλησα φτάνει στὴν ἀνώτερη ἐκθήλωσή της, ἐχεφέβγει ἀπὸ τὰ σκοτεινὰ μένα καὶ τὰ τριμένα, θρίσκει καὶ ἐεθιαλέβει μονάχα ὅ,τι τῆς χρειάζεται, καὶ κατορθώνει τὸ σπάνιο. Ἐκεῖνο πρᾶγμα ποὺ λέγεται μαγεστικὸ ὕφος, καὶ ποὺ τόχουν, θεῖο χάρισμα καὶ μαζὶ προσωπικὸ ἀπόκτημα, ὁ Σολωμὸς κ' ὁ Γρυπάρης.

Τὸ πνεθμα δὲν ἔχει ὁριστικοὺς νόμους στὸ ξετύλιγμά του· πότε τρέχει, πότε ἀργοπορεῖ, πότε σταματᾶ, καὶ ἀπὸ τὰ φαινόμενα δὲν μποροῦμε νὰ κρίνουμε τὰ τάτια. Ὁ Γρυπάρης, μοναδικὸ παράδειγμα στὴ λογοτεχνία μας, ὅμως σὲ τοῦτο μὲ τὸν ἅγγλο Κῆτς), θρίσκει, ἀπὸ τὰ πρῶτα ποιητικὰ του δοκίμια, τὴν τελειωτικὴ σφραγῖδα ποὺ ἔφερε νὰ δίνει στὰ δημιουργήματά του ὁ καλὸς δουλεφτής. Κ' ἔτσι ὁ κριτικὸς θεν μπορεῖ νὰ ξεχωρίσει ποιὰ ἦταν, ἢ προσπάθεια καὶ ποιὰ τὸ ἀποτέλεσμα.

Ὁ Γρυπάρης, στὴν πρώτην ἔφοδο ποὺ κάνει, αμέσως μπαίνει νικητὴς στὸ Κάστρο τῆς Τέχνης:

—Κάστρο, ποὺ πρόσμένεις σφαλιχτὸ ἀπὸ χρόνια,
κάστρο, ποὺχουν θέσει μὲ γητειὲς καὶ μαγεία,
θρῆκα νὰ σ' ἀνοίξω μὲ μυρτὲς καὶ θάγια
καὶ μὲ δάφνης κλωνιά!

Σὲ κάποιους κρίσιμους καιροὺς ἡ ἀλληθηνὴ καὶ δύσκολη Ποίηση παραμερίζει, ἀποτραθιέται στὴ μοναξιά, κλείνεται στὸ Κάστρο της, γιατὶ νοιώθει πὼς δὲν ἔχει θέση στὴν ξεπεσμένη καὶ παρασυρτατμένη κοινωνική ζωή. Βρίσκει καταφύγιο στὴν ψυχὴ λίγων ἐκλεκτῶν, ἀφοῦ δὲν κατορθώνει νὰ ξυπνήσει τὴν πολιά πιστη καὶ τὸ ἱερὸ πάθος στὴν καρδιὰ τοῦ πλήθους. Ἀλλὰ πάντα οἱ ἄνθρωποι θὰ νοιώσουν τὴν ἀνάγκη νὰ πάνε νὰ τὴν ξαναζητήσουν στὸ ἄσυλό της. Ἐκεῖ πῆγε ὁ Γρυπάρης. Τὸ θημιουργικὸ του ἔργο εἶναι λιγοστὸ κ' ἔγινε σὲ οὐσιοπρὸ χρονικὸ διάστημα· (δὲν θὰ ἠπίξουμε μὲ ἀεραθοπορμένη μεταφραστικὸ του ἔργο, ὅσο σημαντικὸ κι' ἂν εἶναι). Ὁ ποιητὴς δὲν μιὰν εἰκόνα, δυναμώνουν μιὰ σκέψη, ἀρκοῦν νὰ μᾶς κάμουν νὰ νοιώσουμε τὰ ἀπόκρυφα τῆς ψυχῆς καὶ τῆς φύσης, ἕνα πόθο κ' ἕνα ἰσκιωφωτο, τὴν ὀργὴ καὶ τὴν ἀνεμοζάλη, τ' ὀνειροθύθισμα καὶ τὴν πνοὴ τῆς ἄρας. Ἀφτὸ εἶναι τὸ φανερὸ μυστήριο ποὺ ἀποτελεῖ στοιχεῖο τῆς τεχνῆς ἀπαραίτητο. Δὲν ἔχει λόγο νὰ ὑπάρχει ἕνα ποίημα ἄταν τοῦ λείπει ἡ καθαρὴ κ' ἀπόλυτη καλλιτεχνικὴ δικαιολογία. Ὁ πεῖρός λόγος καὶ ἡ ποίηση δὲν μπορεῖ καὶ δὲν πρέπει ποτὲ ν' ἀφομοιωθοῦν. Ὁ Γρυπάρης, ποὺ τὸ ξέρει ἀφτό, μᾶς ἐμίλησε μιὰ γλῶσσα ποὺ δὲν τὴν κατέχει ὁ πεζογράφος. Ὁ ποιητὴς χρησιμοποιεῖ ἕνα λεξικὸ ποὺ ἔχει ἀποθησαθρίσει ἀπὸ αἰῶνες τὰ λόγια τοῦ λαοῦ· γυρίζουν οἱ σελίδες του, σὰν νὰ τὶς φυσᾶ μιὰ θεία πνοή, καὶ μένουν ἀνοχτὲς στὴ σπάνια λέξη ποὺ χρειάζεται. Τὰ φραστικὰ μέσα δὲν ἀφτοσχεδιάζονται, ἀλλὰ διαμορφώνονται, στὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ, ἀπὸ τὶς πρωτόγονες ὡς τὶς ὥριμες ἐποχὲς τῆς Τέχνης, μὲ τὴν ἀδιάκοπη ἐργασία τῶν γενεῶν· ξεκινόντας ἀπὸ τὴ φτώχια φτάνουν στὸν πλοῦτο.

Οἱ λέξεις ἐκθικοῦνται τὸν συγγραφέα ποὺ τὶς ἀγνοεῖ, τὸν κάνουν νὰ γράφει ἀλλ' ἀντ' ἀλλων. Χωρὶς τὸ γλωσσικὸ προζύμι δὲν ὑπάρχει ποιητής. Ἡ θημιουργικὴ συγκίνηση γιὰ νὰ μετεδοθεῖ χρειάζονται πολλὰ πράγματα καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἡ φράση καὶ δέφτερο τὸ μέτρο· καὶ τ' ἄλλα ἀκολουθοῦν.

Ὁ Ποιητὴς εἶναι ὁ Μόγος ποὺ δίνει στὸν ἄνθρωπο νὰ πεῖ τὴν ἴδια τὴν ψυχή του:

—Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος ἔρχεται...
Ἔλα, ἐκλεκτέ, σφιχτοπερίλοκέ μου,
ἡ ἐλπίδα μὸν κ' ἡ γλυκαπαντοχή μου·
Ἐλπ, ἐκλεκτέ, ποὺ ἀκαρτερᾶα, καὶ πιέ μου,
ροδέμνοστε καὶ παγκαλόμορφέ μου,
στὴ φούχτα μου ἐδῶ μέσα τὴν ψυχή μου.

Ἡ τέχνη τοῦ Γρυπάρη, καὶ ὅλων τῶν ἀληθινῶν ποιητῶν, ἔχει νὰ ἀρέσκει καὶ νὰ συνταιριάζει τὸ μέτρο καὶ τὴ φρασεολογία σ' ἕνα μυστικὸ κ' ἀχώριστο γάμο. Τέτοιο μελωδικοί, καλοδιατυπωμένοι καὶ θαθυστόχαστοι στίχοι ἔχουν μιὰν ἀνεφοδιασμένην ὑποθλητικότητα μαζὶ μὲ μιὰ φυσικὴ τελειότητα.

Οἱ λέξεις γίνονται ἀλλοιώτικες, δὲν ἔχει ὅμοιες μ' ἐκεῖνες ποὺ ἔχει τὸ Λεξικό.

Ὁ Γρυπάρης κατέχει καὶ ξέρει νὰ χρησιμοποιεῖ τὸ γλωσσικὸ μας πλοῦτο, ποὺ τὸν ἀγνοοῦν οἱ περισσότεροι στίχουργοί καὶ συγγραφεῖς τοῦ τόπου μας. Ἀντὶ νὰ τὸν μάθουν, καταγροῦν τὴ θημοτικὴ καὶ τὴ λένε φτωχή καὶ στενόχωρη. Γιὰ τοῦτο τὰ γραφόμενά τους εἶναι γεμάτα ἀκαρολεξίες κ' ἐκφραστικὲς ἀθεξιότητες, πασαναφήσεις καὶ πλατυασμοὺς, ἀνακρίθειες κ' ἀσυναρτησίες.

Ὁ ποιητὴς πρέπει νάχει τὸ ξεχωριστὸ αἴσθημα τῆς ὁμορφιᾶς καὶ τῆς δύστηκης τῶν λέξεων. Κάποιες λέξεις πλούσιες, λαμπρές, μελωδικὲς εἶναι γιὰ τὴν Ἰδέα ὅ,τι εἶναι τὰ ἀτοχίλια καὶ τὰ δάχτυλα καὶ τὸν λαιμὸ μιᾶς Πενταμόρφης. Ὄχι μόνο τὰ νοήματα ἀλλὰ καὶ οἱ λέξεις πρέπει στὴν Ποίηση νὰ φεγγοβολοῦν καὶ νὰ ἀτερυλίζουν. Νὰ μὴ πεζοποροῦν ἀλλὰ νὰ πετοῦν στὸν κόσμο τῶν Ὀνείρων, σὲ μιὰ φεβγαλέα ψυχική διόθεση. Καὶ τότε, καθὼς εἶπεν ὁ Ὀσκὰρ Ουάιλδ ἡ ὁμορφιὰ ἔχει τόσες σημασίες ὅσες διαθέσεις ἔχει ἡ ψυχή.

Τὰ ἀνόματα καὶ τὰ μαθήματα γίνονται ἀπὴν ἀξία τῶν λέξεων ὅ,τι τὰ κάμουν οἱ φράσεις κ' οἱ ρυθμοὶ καὶ μᾶς δείχνουν τὶς πνεθματικὲς μας περιπέτειες. Ὅλος ὁ κόσμος ἐξαγνισμένος καὶ συμπυκνωμένος ξανάθημα γίνεται.

Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ νὰ γνωρίζει ὁ ποιητὴς τὴ σπάνια λέξη γιὰ νὰ προκαλέσει μιὰ θαθύτερη καὶ διαρκέστερη ἐντύπωση, πρέπει νὰ ἔξερε ποῦ, πότε καὶ πὼς θᾷ τὴν τοποθετήσει. Οἱ λέξεις εἶναι ἤχοι καὶ σύμβολα ποὺ κινοῦν τὴ φαντασία, φέρνουν τὸ ἀντιφέγγισμα τῆς ψυχῆς, εἶναι ἡ μελωδία τῶν αἰσθημάτων, εἶναι ἡ λάμψη τῆς σκέψης ποὺ κλείνει ὅλα τὰ ἰριδοχρώματα. Ὅταν ὅμως δὲν ἔχουν ἀνταπόκριση μὲ τὸν ἐσωτερικὸ κόσμο τοῦ ποιητῆ, τότε εἶναι μόνο μάθρα ψηφιὰ σὲ ἄσπρο χαρτί. Κι' γιὰ τοῦτο θλέπουμε πὼς οἱ Γ. θιες λέξεις τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Μαθίλη, τοῦ Γρυπάρη, θὲν ἔχουν τὰ ἴδια

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 7)

Ο ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΝΕΟΙ

Τοῦ ΓΙΑΝΝΗ ΧΑΤΖΙΝΗ

Πῆγα νὰ τὸν δῶ στὸ Νοσοκομεῖο. "Γυστερα ἀπὸ τρεῖς σοβαρὲς χειρουργικὲς ἐπεμβάσεις, ποὺ τοῦ ἔγιναν μέσα σὲ δυὸ μῆνες, ξαπλωμένος καθὼς εἶταν στὸ κρεβάτι, ἀνάμεσα σὲ μαξιλάρια, φαινόταν κάπως ἀδυνατισμένος, ἀλλὰ διόλου κουρασμένος, ἀποθαρρημένος. Καὶ ἡ περιπέτειά του δὲν εἶχε ἀκόμη τελειώσει. Ἀπροσδόκητα, εἶχε παρουσιαστεῖ ἡ ἀνάγκη καὶ γιὰ μιὰ τέταρτη ἐγχείρηση. Χαρακτήριζε ὁ ἴδιος τὴν κατάστασή του σὰ μιὰ καινοφάνεια κόλασση τοῦ Δάντη, ἀλλὰ τὴν ἀντιμετώπιζε μ' ἕνα πνεῦμα ὑποδειγματικῆς ὑπομονῆς. Μολονότι οἱ γιατροὶ συνιστοῦσαν ἠρεμία καὶ σιωπή, εἶταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ τὸν ἔθλεπα μὲ τόση διάθεση γιὰ κουβέντα. Ὁ Γρυπάρης, ποὺ ἄλλοτε μίλοῦσε μὲ δυσκολία, ποὺ πολὺ σπάνια ἐξωτερικευόταν, γινόταν ξαφνικὰ ὁμιλητικὸς ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ν' ἀφηγηθεῖ τὸ δράμα τῆς ἐρρώστειας του, νὰ σπάσει τὴ φοβερὴ σνία τῶν ἀτέλειωτων ὡρῶν τῆς κλινικῆς.

Τὶς μέρες ἐκεῖνες εἶχε διαθάσει στὰ «Νεοελληνικὰ Γράμματα» ἕνα σύντομο : ὀτραῖτο ποὺ τοῦ εἶχαν κάμει, καὶ δὲν παράλειψε νὰ μοῦ ἐκφράσει τὴν εἰχαριστήσή του γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον τὸν εἶχα ἰδεῖ. «Ἀλλὰ, πρόσθεσε στὸ τέλος, μὲ ματιάσματα. Ξέρετε, πιστεύω πολὺ στὴ «ζετατούρα». Τὴ στιγμὴ ποὺ ἐξμυνούσατε τὴ νεανικὴ μου ὑγεία, ἔπερτα ξαφνικὰ ἄρρωστος τοῦ θανάτου.» Δὲν ἔξερα ποιὲς ἀνεξήγητες συμπτώσεις ἢ ποιὰ μυστηριώδης διαίσθηση, μᾶς ὁδηγοῦν καμμιὰ φορὰ σὲ στοχασμοὺς ποὺ ἔχουν σχέση μὲ μιὰ πραγματικότητα ποὺ ἀγνοοῦμε. Πάντως ἡ εὐθυμη μου στὴν προκείμενη περίπτωση μειώνεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Γρυπάρης εἶχε πέσει ἀρρωστος ἀρκετὲς μέρες πρὶν γραφτεῖ τὸ ἔνοχο ἐκεῖνο ἄρθρο. Ἄλλοι καὶ τώρα ἀκόμη, νομίζω πὼς ἀξίζει νὰ παραλέψω κάθε προληπτικότητα, καὶ νὰ μὴν παρασιωπήσω τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ γιατροὶ ποὺ τὸν ἐγχείρησαν, θαύμασαν τὴν ἀντοχὴ τοῦ ὀργανισμοῦ του. Πολὺ λίγοι στὴν ἡλικία τοῦ Γρυπάρη θὰ μποροῦσαν νὰ τὰ βγάλουν πέρα σὲ μιὰ τέτοια ἀληθινὴ «θεομηνία».

Ὅταν τοῦ ἀνακοίνωσα τὴν ἀπόφαση τῶν «Νεοελληνικῶν Γραμμάτων» ν' ἀφιερώσουν ἕνα τεῦχος γιὰ τὴ μελέτη τοῦ ἔργου του, μοῦ φάνηκε κάπως σκεπτικός, ἐπιφυλακτικός, ὅσο κι' ἂν δὲν ἔκρυψε τὴν ἐντύπωση ἐκπλήξεως καὶ περιέργειας. Δὲν μοῦ ξεκαθάριοσε τὴ σκέψη του. Ἀλλὰ διέκρινα σ' αὐτὸν ἕνα συναίσθημα ἀπομάκρυνσης ἀπὸ τὴ σημερινὴ λογοτεχνικὴ γενιά, ποὺ τὸν ἔφερνε σχεδὸν ἀντιμέτωπό της. "Ἤξερα πὼς δὲν ἔχει Γίκιο. Ἀλλὰ φοβόταν ἴσως πὼς ἡ κρίση τῶν νεωτέρων πάνω στὸ ἔργο του μποροῦσε νὰ περικλείει τὸν κίνδυνο μιᾶς παρανοήσεως. Συμβαίνει πολλὲς φορές, ἡ βιασύνη τῆς νεότητας νὰ κι νὰ φτάσει σ' ἕνα τέρμα, ποὺ τὸ τοποθετεῖ πολὺ πέρα ἀπ' τὸ πορόν, νὰ τὴν ἐμποδίζει νὰ κοιτάξει ὅ,τι ἔχει ἤδη ὁριστικὰ πραγματοποιηθεῖ, μὲ τὸ μέτρο τῆς ἴδιας του τῆς ἀξίας.

Ὡστόσο, ἕνα ἔργο σὰν τοῦ Γρυπάρη, δὲν ἀνήκει μονάχα στὴν ἐποχή ποὺ τὸ γέννησε. Εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ἔργα ἀπὸ τὴ φύση τοῦ προορισμένο νὰ θρέφει καὶ τὶς ἐπόμενες γενιές. Καὶ τὴ στιγμὴ αὐτή, ποὺ ἡ λογοτεχνία μας φαίνεται νὰ μπαίνει σὲ μιὰ περίοδο περισυλλογῆς, ὥστε νὰ αἰσθανόμαστε τὴν ἀνάγκη ν' ἀναμετρήσει μὲ ψυχραιμία τὸ δρομο ποὺ διάνυσε, γιὰ νὰ κάμει μιὰ τοποθέτηση προσώπων καὶ πραγμάτων, νομίζω πὼς μποροῦμε χωρὶς διαταγμὸ ν' ἀποφανθοῦμε πὼς ὁ Γρυπάρης στάθηκε ἀκὸ μόνο ἕνας ἐκπληκτικὸς πρωτοπόρος, ἀλλὰ καὶ ἡ πιὸ γνήσια, ἡ πιὸ ὀργανωμένη—ἐίναι ἡ λέξη—ποιητικὴ συνείδηση τοῦ καιροῦ του. Ἡ ἐπίδρασή του δὲν ὑπῆρξε πλατειὰ σὰν τοῦ Παλαμᾶ, οὔτε διαθρωτικὴ σὰν τοῦ Καρυωτάκη, ἀλλὰ μιὰ ἐπίδραση εὐεργετικὴ μὲ τὴ σταθερὴ της ἀξία καὶ μὲ τὸ καθαρὰ καλλιτεχνικὸ τῆς νόημα. Ἂν ἡ νέα γενεὰ δὲν θέλει νὰ σταθεῖ μετέωρη, μὲ τὸν κίνδυνο, ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμὴ στὴν ἄλλη, νὰ ἰδεῖ τὶς προσπάθειές της νὰ γκρεμίζονται στὸ κενό, ἂν ἐπιθυμεῖ πραγματικὰ νὰ σπείρει σὲ γῆ γόνιμη ἀπ' ὅπου νὰ περιμένει καρπό. Ἐχει ἀνάγκη νὰ διατηρήσει μιὰ ἐξάρτηση ἀπὸ κάποια σημεῖα σίγουρα τῆς παραδόσεως. Κι' ἕνα ἀπὸ τὰ πολὺ λίγα τέτοια εἶναι ὁ Γρυπάρης.

Μέσα ἀπ' αὐτὸ τὸ ποῖσμα βλέπω τὸ σεμνὸ καὶ σοβαρὸ τοῦτο γιορτασμὸ μιᾶς ἐθδομηνοκοντεπίβδας ποὺ μᾶς προσφέρει μιὰ ζωὴ κι' ἕνα ἔργο, σὰν ἕνα δίδαγμα γιὰ μελέτη κι' ἕνα παράδειγμα γιὰ μίμηση. Δίδαγμα ποὺ περικλείεται σὲ λίγα λόγια πολὺ ἁπλά: Σὲ κάθε περίσταση νὰ βάζεις πάνω ἀπ' ὅλα τὴν ἠθικὴ ἀκεραιότητα καὶ τὸ χρέος κι' ἀκόμη, σὰν τεχνίτης, νὰ μὴν κάνεις τίποτε χωρὶς νὰ ἐπιστρατεύεις ὅλες τὶς δυνάμεις τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιᾶς, γιατὶ μόνον ἔτσι μπορεῖς ν' ἀντιμετωπίσεις μὲ περισσότερο θάρρος τὸν ἀμείλικτο νόμο τῆς φθορᾶς. Ὁ λιγογράφος ὁ Γρυπάρης, ἀπὸ μιὰ ὑπερβολικὴ συναίσθηση εὐθύνης, ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ προς τοὺς ἄλλους, ἀνήκει στὴ χορεία τῶν ἐκλεκτῶν ἐκείνων πνευμάτων, τῶν πάντα ἀνικανοποίητων, ποὺ δὲν ἐνδιαφέρονται παρὰ μόνο γιὰ τὴν ποιότητα. Κλεισμένοι στὸν ἑαυτό τους δὲν κάνουν τὴν ἔξοδό τους παρὰ μόνο ὕστερα ἀπὸ μιὰ πλήρη ὁρίμανση ἐσωτερική. Ἤθελα τὴν τελειότητας κάνει τὸ Σολωμὸ νὰ μᾶς ἀφήσει μόνο τὰ συντριμμένα ἑνὸς μεγαλοφυοῦς ἔργου. Ὁ Γρυπάρης, βασανισμένος ἀπὸ τὴν ἴδια θέμα, φτάνει στὰ ἑξδομήντα του χρόνια καὶ σχεδὸν θεωρεῖ τὸ ἔργο του συμπληρωμένο. μιὰ ποιητικὴ ἀνώτερη ὁμορφιὰ τῆς Τέχνης δὲν θλέπει καὶ δὲν ἀκούει τίποτε ἄλλο. Ὁ Γρυπάρης, ὕστερ' ἀπὸ τὸν Σολωμό, καὶ καλήτερ' ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἑνοιωσε τί κάνει, γὴν ὁμορφιά, τὴ δύναμη καὶ τὴ μαγεία τοῦ στίχου, προσπάνει ἐκεῖνο ποὺ ἐχρέβγει στοὺς ἄλλους καὶ κατορθώνει ν' ἀποκρυστάλλωσει τὴ συγκίνησή του. Ἡ ἁρμονία ὑπάρχει ὄχι μόνο στὶς λέξεις καὶ στὸ ρυθμό, ἀλλὰ καὶ στὴν ἰδέα καὶ στὴν ὀργανικὴ ὑπόσταση κάθε ποιήματος· ἔνοιωσε Σ'τὶς στροφὲς τοῦ Γρυπάρη κάθε ἰδέα ἔχει δική της φυσιογνωμία καὶ κάθε στίχος διαή του μελωδία. Ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ στίχου εἶναι ἡ ἑφτὴ συνένωση τῶν λέξεων, τὸ συντάριασμα τῶν ρυθμῶν ποὺ ζωντανεύουν μιὰν εἰκόνα, δυναμώνουν μιὰ σκέψη, ἀρκοῦν νὰ μᾶς κάμουν νὰ νοιώσουμε τὰ ἀπόκρυφα τ

Τό δημιουργικό ἔργο τοῦ Γρυπάρη

ΣΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΟΥ ΑΙΣΧΥΛΟΥ

Τῆς ΣΟΦΙΑΣ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ — ΠΑΠΑΔΑΚΗ

Δὲν ὑπάρχε: ἀμφιβολία πώς γιά νά πετύχει κάνεις στή μετάφραση ἑνός ἔργου, δὲ φτάνει μόνο ἡ γνώση καὶ ἡ σοφιά. Δὲ φτάνει νά ξέρεις τό κείμενο καὶ νάχεις συλλάβει ὁλότελα τή μορφή ποὺ θά πάρει στά γέρια σου. Χρειάζεται κάτι ἄλλο. Κείνο ποὺ κάθε μεταφραστής νοιώζει πώς εἶναι τό κίνητρό του. Ἡ ταύτιση τῆς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ πρώτου τεχνίτη καὶ τοῦ μεταφραστῆ. Καὶ σοῦ λέν ὅλοι : Μᾶς ἀκριβῶς γιατί μοῦδωκε τή συγκίνηση τοῦ δημιουργοῦ, γιατί τόνοιωσα τό ἴδιο σάν κείνον ποὺ τόνοιαψε, νἀ αὐτό κεταπιάστηκα νά τό μεταφράσω. Ἄλλοιώς θ' ἀπόφευγα τέτοιο μόγτο. Χωρίς τή χαρά τῆς ἀναδημιουργίας, τό μεταφραστικό ἔργο ποὺ ὅσο κι' ἄν κοπιάσεις γιά τήν ἀνάδειξή του, δὲ γίνεται ποτὲ ὁλότελα δικό σου, θἄταν φορτίο ἄφου κι' ἀχάριστο καὶ κανένας δὲ θἄχε τό θάρρος νά τ' ἀναλάβει.

Αὐτή 'ναι ἡ σκέψη κάθε μεταφραστῆ ποὺ μένει ὅμως συχνότατα ὑποκειμενική παρηγοριά πλάνη. Οἱ περισσότεροι μεταφραστές, ἰδιαίτερα τοῦ ποιητικοῦ λόγου, δὲν ἀσχολᾶσανε μόνο τή γλῶσσα, παρά τό ἴδιο τό ἔργο στήν πιό βαθειά του οὐσία, ποὺ εἶναι ἄσχετη μὲ τό νόημα, τίς ἰδέες, τή στεγνή φόρμα, τή λογική, κι' ἔχει τόση συνάφεια μὲ τήν ψυχή, τήν ἀτμοσφαιρα τόν ποιητικό οἶστρο, τοῦ πρώτου δημιουργοῦ. Κ' εἶναι τό, σο σπάνια ἡ συνταύτιση τῆς πολύτιμης αὐτῆς οὐσίας ἀνάμεσα ἀπό καιροὺς καὶ ράτσες, ἀνάμεσα ἀπό ἀπόσταση χρονική καὶ φυλετική. Γι' αὐτό μιά καλή μετάφραση, ἰδιαίτερα ποιητική, εἶναι ἄθλος, δημιουργία, εὑέργεσία στό σύγχρονο πνεῦμα, τό ἴδιο πολύτιμο δῶρο, μὲ τό πρωτότυπο ἔργο.

"Ἐτσι τί; θἐλπιο κι' ἔτσι τίς χαίρομαι τίς ποιητικές μεταφράσεις τῶν τραγουδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, τραγουδημένες στό σύγχρονο τόνο ἀπό τόν ψάλτη τῶν «Σκαραβαίων».

Ἀλήθεια ἄθλος νά κατασιαστεῖ κανένας μὲ τόν Αἰσχύλο, τόν ποιητή προφήτη θρησκείας ἀλλοτινῆς, τό μυσταγωγό πολιῶν ἀκαταλήπτων, στό μεγαλείτερο μέρος τους, μυστηρίων.

Τό ἔργο του, χωρίς τή μυσταγωγό δύναμη τοῦ ἱερουργοῦ, θἄταν καὶ μ' ὅλη τήν ἀκρίβεια καὶ τή φιλολογική πεῖρα, ἕνα στεγνό σύνολο σοφῶν σκέψεων καὶ δραματικῶν εἰκόνων, ποὺ μόνο ἀρχαιολογική καὶ ἱστορική σημασία θἔγε. Τέτοιες εἶναι οἱ μεταφράσεις τῶν φιλολόγων μά καὶ πολλῶν ποιητῶν ἀκόμη, ποὺ, μ' ὅλο πούθελαν καὶ ρυθμό καὶ ποίηση στή μετάφρασή τους, δὲν ἔβδοσαν τό θρησκευτική τελετουργική πνοή, τό δραματικό οἶστρο ποὺ συνεπάγνει καὶ συταρᾶζει τόν ἀναγνώστη σά χαίρεται τό πρωτότυπο.

Ὅμως τά θεῖα αὐτά ἔργα, χαρίσματα αἰσθάνεσαι σ' ὅλη τήν ἔντασή τους, στό μεταφραστικό ἀριστούργημα τοῦ Γρυπάρη. Ἡ εἰμαρμένη, τό νοιώθεις, φτεροκοπᾶ ἔντονα καὶ στό νέο ποιητικό κείμενο, πλημμυρίζοντας μὲ τό δέος τοῦ ὑπερφυσικοῦ, τή φτωχή χαρδιά τοῦ ἀνθρώπου κι' ἡ Διονυσιακή μέθη ἐξύνεται ἀκατασχέτη ἀπό τά μουσικότατα χορικά ποὺ μᾶς χάρισε σ' ὅλη τή δωρική τους ὁρμή, ὁ ἀναδημιουργός τοῦ Αἰσχύλου.

Καὶ νομίζω πώς τό ἐξαίσιο αὐτό ἀποτέλεσμα ὀφείλεται, πρίν ἀπ' ὅλα, σ' αὐτό ποὺ ἐπαμε παραπάνω. Στήν πλήρη συνταύτιση τῆς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ δυό ποιητῶν. Ὅσο κι' ἄν πεῖρνω στά χέρια μου τά δυό κείμενα, συγκρίνοντας τα, δὲ κοπιάζω νά ἀνακαλέω τή φόρμα, τό σκέμα καὶ τό ρυθμό, ὅσο κι' ἄν μελετῶ τά ἐπίπεδα, τίς εἰκόνες, τίς μουσικές ἰδιορρυθμίες, τό μυστικό δὲν τό βρίσκω. Εἶναι κρυμμένο θαῦτο μα. Στόν ποιητικό οἶστρο ποὺ ἄναναξε, ἄνα γεννημένος ἀπό μιά φαντασία κι' αἰσθυντικότατα συγγενική, τό ἴδιο παράφορος κ' ἐξολογικός καὶ στό νέο δημιουργό ποὺ κ' ἐκεῖνος θαρρῶ πάν ἀντιλαβή. Μά καὶ ἀπόδς μέγαδίνει τό ἔργο του κοῦκε εἴδωσε, μ' ἐπάνω ἀπ' ὅλη τήν ἀκρίβεια καὶ τή σοφή κι' ἐπίμονη σμίλευση χρόνικής συνατοῦμε αὐτή τήν ἀκριβέσια καὶ τή συντομία ποὺ δίνεται χωρίς τήν παραμικρή θλάβη ποιήματα! Μονοχή τῆς δέβαια θἄταν ἀχρεῖα, μά καὶ χωρίς ἐκείνη τή ἐμπνεύση κ' ἡ συγκίνηση δὲ θ' ἀρκοῦσε. Ἐκεῖ συπαιρομένα καὶ δυό κάνουν νἀ μεταφραστικό θαῦμα.

Μά τί, περίπου τοῦ Γρυπάρη ἡ ἐξαιρετικά ἐπιτυχημένη μετάφραση τῶν χορικῶν κ' ὅλως αἰσθάνεσαι πώς τούς χρησιμοποιεῖ ὅπου πρέπει καὶ πώς, μ' ὅλη τήν ποιητική ἄνεση ποὺ χαρακτηρίζει τό ὕφος, παίζει στά χέρια του συνειδητά τά μεταφραστικά μέσα σ' ὅλη τήν πλουσία ποικιλία τους.

Οἱ ρυθμοὶ πότε κρατημένοι σὲ μιά πιστή ἀλλεργή τοῦ χρονικοῦ μέτρου σε τεκνικό, πότε πιό κομματιστοί, γιά νά ἀτάνουν ζωηρότεροι στό σύγχρονο μουσικό αἰσθητήριο, πλουτίζουν, συχνά μὲ τήν ὁμοιοκαταληξία στή χορικά, χωρίς νά τήν παίρνουν σαν ἄπιο σκοπό τους. Τί ἀνάγκη, ἀλήθεια, σὲ μουσικότητα τά χορικά τῶν Ὠκεανίδων στόν «Προμηθέα» καὶ τοῦ χοροῦ τῶν γερόντων στούς «Πέρσες»! Γνήσιοι ποτισμένες μὲ τό σμίλειο πνεῦμα, ὁ ποιητής μας, φιλοτεχνεῖ ἰδιαίτερα τά χορικά μέση ποὺ κλειοῦνε τήν πιό πολλά φλέβα τῆς τραγωδίας.

Ὑστερα ὁ διάλογος, δίνεται ἐντοινα ζωηρός, χωρίς νά χάνει τήν ἐπικά του μεγαλοπρέπεια καὶ χωρίς νά πλαταίνει γιά νά κρατήσει τό μέτρο τό νόημά του. Εἶναι ἀλήθεια θαυμαστό μὲ πόσ' συνθετικότητα κ' ἀκρίβεια μετατιθοῦν στή μετάφραση, στόν ἴδιο σχεδόν ἀριθμό, καὶ στήν ἴδια ἀχεδόν ποσότητα συλλαβῶν (οἱ 12 συλλαβές τοῦ ἰαμβικοῦ τριμέτρου, γίνονται 13 στή μετάφραση), οἱ στίχοι τοῦ διάλογου κρατοῦνται τό γιά τό ρυθμό, ὅσο κι' ἄν μελετᾶ τά ἐπίπεδα, τίς εἰκόνες, τίς μουσικές ἰδιορρυθμίες, τό μυστικό δὲν τό βρίσκω. Εἶναι κρυμμένο θαῦτο μα. Στόν ποιητικό οἶστρο ποὺ ἄναναξε, ἄνα γεννημένος ἀπό μιά φαντασία κι' αἰσθυντικότατα συγγενική, τό ἴδιο παράφορος κ' ἐξολογικός καὶ στό νέο δημιουργό ποὺ κ' ἐκεῖνος θαρρῶ πάν ἀντιλαβή. Μά καὶ ἀπόδς μέγαδίνει τό ἔργο του κοῦκε εἴδωσε, μ' ἐπάνω ἀπ' ὅλη τήν ἀκρίβεια καὶ τή σοφή κι' ἐπίμονη σμίλευση χρόνικής συνατοῦμε αὐτή τήν ἀκριβέσια καὶ τή συντομία ποὺ δίνεται χωρίς τήν παραμικρή θλάβη ποιήματα! Μονοχή τῆς δέβαια θἄταν ἀχρεῖα, μά καὶ χωρίς ἐκείνη τή ἐμπνεύση κ' ἡ συγκίνηση δὲ θ' ἀρκοῦσε. Ἐκεῖ συπαιρομένα καὶ δυό κάνουν νἀ μεταφραστικό θαῦμα.

Μά τί, περίπου τοῦ Γρυπάρη ἡ ἐξαιρετικά ἐπιτυχημένη μετάφραση τῶν χορικῶν κ' ὅλως αἰσθάνεσαι πώς τούς χρησιμοποιεῖ ὅπου πρέπει καὶ πώς, καὶ στή μετάφραση:

"Ας δοῦμε τώρα τί εἶναι κεῖνο ποὺ συντελεῖ στό νά δίνεται τόσο συνθετικά καὶ τόσο μέσα στά πνεύματα τό ἔργου τό νόημά του : Πλάτα ἀπ' ἄλα τό ὅφος, ποὺ εἶναι τό ἴδιο ἄβρό, μεγαλύτερεπο κ' ἐπιθετικό στή μετάφραση, ὅπως καὶ στό κείμενο τοῦ Αἰσχύλου. Προσέξετε ἰδιαίτερα τό ἐπίθετο καὶ γεγικότερα τή λέξη. Συχνά, ὅπου νοεῖται, μένει ἡ ἴδια (πολυανδρης Ἀσίας, δαιμὼς ἀλάστορας, Ἀμφίσβαινα, ΘοῶΠεροιδες, Δαρειάτης Βασιλέα κλπ.)· ἀλλοῦ μεταφράζεται μά πάντα σνεδόν συνθετικά καὶ πολύ κοντά στήν αἰσχύλεια ἔκφραση. Τό νάες, ἄνασσες, ἀνάσσει, νίψεται κασβίω, ἐκκαλοῦσα, ἐσκεδασμένα, τό εὐσεγγὲς πῦρ, καλοβίοτοι τάμψη κ' ἐπί καὶ σταγῆς κόπος ἰδρῶτος, δίνεται μὲ δυό λέξεις γρόνα ἐχτόπος τῆς αἰμοτοβρυχῆς.

Πόση εὐλογία, ἀλήθεια, καὶ πλοῦτος στήν ἀπόδοση τῶν ἐπιθέτων! Ἡ γλωσσολαβῆς τῆς ποιητῆς τῶν «Σκαραβαίων» ποὺ τόν ἀνάγκασε νἀ γεμίσει κάθε τοῦ στίχο τή νεοκοπιμένη λέξη; πλουτίζοντας τήν μὲ δημιουργικές συνθέσεις ἀρίσκει κάνοντας ἀκόμα θἄκανε τό γλωσσολαβῆς τῶν ἀνάλο δραματικό ποιητή, νἀ δημιουργήσει ὅρατα ἐκφραστικά ἐπίθετα, ἀλήθεια ἀξιοθλέπτα σὲ μεγαλοποίεια καὶ περιέκτικη γνοῦν! Ἡ φρενοῦντης καὶ θεοφόρητος Κασσάνδρα, ἡ νεανικά ἐφεστιμένη καὶ θεοπεφαγμένη τῶν ἀφρόβουλων κέρη γοναικῶν, ἡ ἀνεκμάρτυρη παρθιά γυναίκα, ἡ ἀπελπισμένη ἀδέξαστη, ἡ ἀνυφοπτέρυγη φωνή, ἡ ἀστρόπτητη καὶ ἀφερνοῦσα ἡ ἀθυρόστομος.

Μά ἡ ἀκρίβεια κ' ἡ ἀμεσότητα γνοῦν ἀπόδειξη τῆς δεξιοτεχνίας τῆς ἴδια ἀλαφρότητα καὶ τό ἴδιο πλούσιο ἀπό τόν Ἀγαμέμνονα.

Ἐπιτυχημένα ἐξ ἀναρίας πλαγῆς ἀχεῖκ ἡ ἀφαίρεσης φράσεων ἐθνημίων ἀπορρυέτων, ὅμως συνεβλω τόδε καὶ στή μετάφραση:

Φόνοι δόμοισιν πνέουσιν αἱμοσταγῆ = πνοὴ ἀναδίδει αἱματοπλάκητη τό σπίτι. "Ιχη κακῶν ρινηλάτων = ὀσμίζομαι κακῶν τ' ἀνιχνεύματα. Τό μέλλον ἥξει = ἔἀρθε· ποὺ θἄρθει. Τόν πάθει μάθος θέντα κυρίως ἔγειν = κι' ἔθαλε νόμο πάθος μάθος.

Ἰδιαίτερη σημασία δίνεται στήν ἀπόδοση τῶν ἐκφράσεων καὶ παροιμιῶν ποὺ, ἄν εἶναι νοητές, μένουν οἱ ἴδιες — μεταφρεμένες σπό ἐνοχνον νο αἰσθημα· μόνον γλωσσικά — γιά νά κρατιέται τό ἐπικό χρῶμα καὶ τό αἰσχύλειο ὕφος.

Ἡ Ἐκφοσσή «δοῦε ἐπί γλώσσ' ἐλέβηκεν» ἀποδίνεται πιστά «δοῦ δι μεγάλα πάνω στή γλῶσσα μου πιστά», ἀντί τό ἐβγρ:σ:ο σήμερο, μέ τό τόσο κοινό ποὺ μεταχειρίζονται ἄλοι μεταφράστές «εἶναι δεῖλεῖη ἡ γλῶσσα μου» καὶ ποὺ κατασ:ρέφ ὁλότελα τήν εἰκόνα.

Ἄλλοσ, ὅπου τυχαίνει νά ταιριάζει, ἡ ἔκφραση ἀντρλλάσσεται μέ ἀνάλογη λύγγεση, ποὺ θποέεται μ' ἐξαιρετική πάντα τέχνη, ὅσο μπορεῖ κοινήτερα σστήν πολιτεία: «Οἶκος δ' αὐτός, εἰ φθόγγον λάβοι = ἄν ἐφαρνανεῖ τοῖχοι φωνή», εἴτε ἐς φθόρον = ἐστήν κατάρα, «τόμα τιθέμενοι ἐσσ» = «ἐπάγειρον ἔβωκες ἔμχνεν ρεν θά λάβεις».

Κάποτε σὲ μιά ἔκφραση τῆς ἀρχαίας ἀξίας σήμερα ἔχει ἀταφθεί, δίνεται μιά μοντέρα ἀπόλυση. Τό ἐν δρόμοις [illegible] ἀποδίνεται ἀπόλυτα ἐντονα μὲ τό «τόσρτρωσε μέσα» καὶ ἀ ἐπιθεζιμος ποὺ σίλλο ἐπό λένε μηρή ἔκφραση «τό δεξί σου πλεῦ». Γιατί, ὅπως εἴπαμε, νάιος ὁ ἀνθρωπος ἐπιτυχημένο μεταφρασή εἶναι νάν ἐργασία. Ἐξίσκεται τρόπος νά μεταφέρει τό νέο-κείμενο τήν ποιητική ἔμπνοη τοῦ πρωτοτύπου μ' ὅφρα ἐκφρασικά.

Ἐπιτυχημένα ἐξ ἀναρίας πλαγῆς ἀχεῖκ ἡ ἀφαίρεσης φράσεων ἐθνημίων ἀπορρυέτων, ὅμως συνεβλω τόδε καὶ στή μετάφραση:

Μόν' ἄμποτε, μιά καὶ καλή πλεγή νά λάδω
ποὺ νἀ μπορέσω, ἀσφάδαστη καὶ μ' ἀχμένο τὸ γαῖμα, εὐκολοθύνατη νά ξεμόνω χήσω.

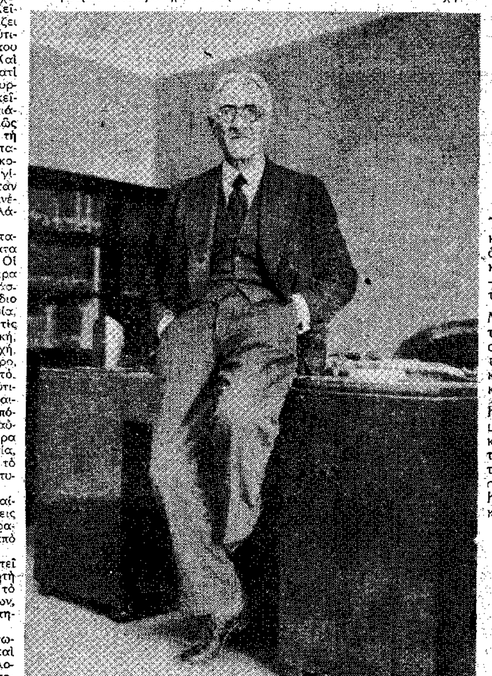

Ὁ Γρυπάρης στό γραφεῖο του

ΑΠΟ ΤΟΥΣ «ΣΚΑΡΑΒΑΙΟΥΣ ΚΑΙ ΤΕΡΡΑΚΟΤΕΣ»

ΘΑΝΑΤΟΣ

Καλῶς νἀρθεῖ σάν ἔρθ' ἡ στερνή ὥρα
τά μάτια μου γιά πάντα νά μοῦ κλείσει,
κι ὅποτα νἄναι, ἤ τώρα ἤ ἀργήσει,
φτάνει νά μήν ἐρθεῖ σάν ἄγρια μπόρα.

Ἄνοιξη βέβαια νἄναι, σάν καὶ τώρα,
κι ἄκόμα μιά γλυκειά γλυκούλα δύση
κ' ἔτσι νά πάρει μιά αὔρα νά φυσήσει
καὶ νά πέσει ἡ ψυχούλα ἡ λευκοφόρα

Σάν ἄνθη τῆς μηλιᾶς κι ὅπου τό βγάλει
ἡ ἀγνή νεροσυρμή ποὺ ρέει ἀγάλι
σέ δεντρόκηπους μέσα καὶ βραγιές

Κι ὅπου τό πάει κι ὅπου ἀκόμα μείνει
ἀπ' τίς παλιές μονάχα τίς φωνές
ν' ἀκούει τό χαῖρε ποὺ θά κλαίει ἡ Κρήνη.

Ο ΤΡΥΦΩΝ ΚΑΙ Η ΧΡΥΣΟΦΡΥΔΗ

(Ἀπόσπασμα)

Τά τρία τἀδέρφια ἐμέρασαν καὶ πῆραν
καθένας χωριστά κι ἀπδνα δρόμο:
ὁ πρῶτος τῆς Δσύλειᾶς, ὁ ἄλλος τῆς Μοίρας
καὶ τῆς Ἀγάπης ὁ στερνός πῆρε τό δρόμο.
—Ἐγώ εἰμαι ὁ Τρύφων ὁ στερνός, ποὺ πῆρα
τῆς Ἀγαπῆς τό δρόμο!

Μαζεύει ὁ πρῶτος χεροπάλαμα
τἀσῆμι καὶ τό μάλαμα,
σκορπάει στή στράτα ὁ ἄλλος χεροπάλαμα
τἀσῆμι καὶ τό μάλαμα,
κι ὁ Τρύφων ὁ στερνός σκορπάει τραγούδια
καὶ μαζεύει λουλούδια.

Καὶ κάτω ἀπ' τά λουλούδια ὀχιές, δεντρογαλιές,
μιάν ἁρμαθιά δένουν φιλιές
καὶ τά πουλιά ἀπό τίς φωλιές
τό κελαΐδοῦνε:
τό πῶς μερώνουν κ' οἱ ὀχεντρες
σάν ἀγαποῦνε!
Κι ὁ Τρύφων ὁ στερνός σκορπάει τραγούδια
καὶ μαζεύει λουλούδια.

∴

Τό πλοῖο θαλασσοδέρνεται ξυλάρμενο
καὶ τό πατάει τό κῦμα πρίμα πλώρη·
δὲ θεν' ἀράξουμε οὔτε βράδυ οὔτε αὐγή
κι ὁ θάνατος μᾶς ζώνει πρίμα πλώρη.

Μά κάτι μυρωδιές μᾶς φέρνει ὁ ἄνεμος
ἀγνές κι ἀλαργινές — σάν τί, δὲν ξέρω·
δὲ θεν' ἀράξουμε οὔτε βράδυ οὔτε αὐγή
καὶ πάντα ἐλπίζουμε — σάν τί, δὲν ξέρω.

Μὲ ἡσκιους κι αἰώνια θέρη, κι ἄν δὲν φαίνεται,
μιά γῆρα πόσσπερα ἐκεῖ κάτω μᾶς προσμένει·
δὲ θεν' ἀράξουμε οὔτε βράδυ οὔτε αὐγή
στήν ὥριο χώρα — ποὺ δὲ μᾶς προσμένει!

Ι. Ν. ΓΡΥΠΑΡΗΣ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Τοῦ ΔΗΜΗΤΡΗ ΦΩΤΙΑΔΗ

Τοὺς «Σκαραβαίους καὶ Τερρακότες» τοὺς ἀγάπησα στά εἴκοσί μου χρόνια καὶ δὲν ἔπαψα ποτὲ ἀπό τότε νά τοὺς ἀγαπῶ. Τά ποιήματα τοῦ Γρυπάρη τά γνώρισα ὅταν ἡ καρδιά κι' ὁ νοῦς πρωτάνθιζαν καὶ τώρα, ὅπου τά χρόνια κατασύγασαν τήν πρώτη ὁρμή καὶ ἡ πεῖρα ἔρριξε τόν κονιορτό της ἐπάνω σ' ἕνα πλῆθος ἄλλων ἐνθουσιασμῶν, νοιώθω πάντα γι' αὐτά τήν ἴδια συγκίνηση, τήν ἴδια χαρά, τήν ἴδια λύτρωση. Ὁ μικρός αὐτός τόμος, ὁ μοναδικός τοῦ ποιητῆ, εἶναι ἕνα βιβλίο ἀληθινά θαυμαστό. Συντρόφεψε μιά ὁλόκληρη γενεά: Τή δική μας. Δέθηκε μοῦζι μας στήν ἄνοιξη τῆς ζωῆς μας, στέκεται δίπλα μας τώρα τό μεσημέρι καὶ θἀ μᾶς ἀκολουθήσει ὡς τή δύση.

Γιατί ὁ Γρυπάρης κατόρθωσε αὐτό ἐδῶ τό σπάνιο καὶ ἔξοχο: Νά εἶναι οἱ στίχοι του περίτεχνοι καὶ δουλεμένοι ἐπίμονα κι' ὅμως νά παραμένουν ζωντανοί, νά σφύζουν, νά εἶναι γεμᾶτοι ἀπό χυμοὺς, νά ἀναβλύζουν ἁπλᾶ κι' ἀθίαστα. Δὲν ὑπάρχει στά τραγούδια του τίποτα τό πρόχειρο καὶ τό εὔκολο. Τό νόημά τους καὶ ὁ δημιουργικός παλμός τους εἶναι σφιχτά συνυφασμένα μὲ τή μοναδική τεχνική τους. Δὲ θυσίασε στήν Ἐμπνευση τήν ἐντέλεια τοῦ λόγου, μά καὶ δὲν πρόδωσε αὐτή σ' ὁποιαδήποτε συγκίνηση ἡ σκέψη. Πρόκειται γιά τόν ἄθλο ἐκεῖνο, ποὺ στέκεται τό κριτήριο τῶν ἀληθινῶν δημιουργῶν ἀπό τήν προϊστορία τῆς τέχνης. Τά δημιουργήματά τους νά φαίνονται ἁπλᾶ καὶ ἀπέριττα κι' ὅμως νά ἔχουν δουλευτεῖ ἐπίμονα καὶ ἐξαντλητικά.

Γι' αὐτό καὶ τά τραγούδια τοῦ Γρυπάρη μᾶς συναρπάζουν σ' ὅλες τίς ἐποχές τῆς ζωῆς μας. Ἡ ἱκανοποίηση ποὺ μᾶς προσφέρουν εἶναι πλέρια καὶ ὁλοκληρωμένη· μᾶς θέλγουν ὄχι μονάχα αἰσθηματικά, μά καὶ διανοητικά. Ἔτσι, σὲ μιά στιγμη χαρᾶς, λύπης ἤ μέθης ἡ μνήμη μας δονεῖται ἀπό ἕνα του τετράστιχο ἤ κάποιο στίχο του, ποὺ τά χείλη μας πρόθυμα τόν μουρμουρίζουν. Θυμοῦμαι ἕνα μακρυνό ἀπόγευμα. Ἦταν καὶ τότε πόλεμος, σάν τώρα. Ἡ πολιτεία ποὺ γεννήθηκε καιγόταν. Ὁ θάνατος, μέσα σὲ φλόγες καὶ καπνούς, διάβαινε δίπλα μας. Σὲ μιά στιγμή — στίς ὧρες αὐτές ποὺ τόσο λίγα πράματα ἔχουν πιά ἀξία στή ζωή — θυμήθηκα καὶ εἶπα ἕνα του στίχο. Δὲν μπορῶ νά βρῶ (ὄχι γιά τόν Γρυπάρη, μά γιά μένα τόν ἴδιο), καλύτερο ἔπαινο γιά τούς «Σκαραβαίους καὶ Τερρακότες» ἀπό αὐτόν. Στίχοι ποὺ ἀντέχουν σὲ τετοιες ὧρες, πρέπει νά κλείνουν, δὲ γίνεται ἀλλοιώς, κάτι τό ἀπόλυτα ἀληθινό, κάτι ποὺ νά βρίσκεται πέρα ἀπό κάθε τι συμβατικό καὶ πρόσκαιρο:

Φίλους κι' ἐχθρούς ὁ θάνατος σ' ἕνα τραπέζι σμίγει:
ὅπου τ' ἀγρίμια ἀκάλεπα μὲ πεῖνα τριγυρίζουν'

Πιστεύω ἀκράδαντα πώς τά ποιήματα τοῦ Γρυπάρη θά ἐπιζήσουν. Ὁ χρόνος δὲν πρόκειται νά τά φθείρει. Ἡ λήθη θά σκεπάσει ἀνίκανη νά τά θάψει στό ἀπέραντο κοιμητήρι τῆς λησμονιᾶς. Καθώς σμίγουν, τόσο ἁρμονικά καὶ ἀθίαστα, τήν Τέχνη μὲ τή Ζωή, μποροῦν ἀφοβα ἀπό τώρα ν' ἀντιμετωπίσουν τό μέγα αὔριο. "Οσο οἱ ἀνθρωποι θά ἐξακολουθοῦν ἀκόμα ν' ἀγαποῦν τούς ὡραίους, τούς ἀληθινούς, τούς ἀψεγάδιαστους στίχους, θά ὑπάρχουν πάντα χείλη ποὺ ἀπαγγέλλοντας ἕνα ποίημα τοῦ Γρυπάρη θά ἐκμυστηρεύουνται, ἀνάμεσα ἀπ' αὐτό, τούς δικούς τους πόθους τίς ἀγωνίες τους, τά πάθη τους καὶ τίς λαχτάρες τους:

Πῶς μᾶς πλανεύει τό ὄνειρο τῆς εὐτυχίας ἐκεῖ
σάν νά ἦταν μιά φορά νά μᾶς γελάσει!
σέ νέα ταξίδια μᾶς καλοῦν τά πλοῖα στά γαλάνα
τά κόματα, ποὺ ὡς νά ἤπιαν ἥδς κ' ἔχουν χορτάσει.

Πάντα θά ὑπάρχουν καρδιές ποὺ θά πονοῦν, ψυχές ὅπου θά κλαίνε:

Ὁ μαῦρος κ' ἄχαρος κισσός τόν πόνο του τρυγᾶ
καὶ λέω καὶ μές στά στήθεια μου ρίζωνει
καὶ λέω κ' εἶμαι τό λάσσαμα τό ραγισμένο ἐγώ,
ποὺ ὁ μαῦρος κ' ἄχαρος κισσός τό περιζώνει.—

Πάντα θά ὑπάρχουν οἱ νοσταλγοὶ τοῦ ἤρεμου θαυάτου οἱ ἐραστές μιᾶς εἰρηνικῆς ζωῆς πάν ἕνα εἰρηνικό ὀνειρεύεται τέλος:

Καλός γ' ἀρθεῖ σάν ἔρθ' ἡ στερνή ὥρα
τά μάτια μου γιά πάντα νά μοῦ κλείσει,
κι ὅποτε νἄναι, ἤ τώρα ἤ ἀργήσει,
φτάνει νά μήν ἐρθεῖ σάν ἄγρια μπόρα.

Πάντα τίς ζεστές ὧρες τοῦ καλοκαιριοῦ, ὅπως σ' αὐτές οἱ ποδοι ξυπνοῦν, θά περνοῦν ἀπό τή φαντασία τῶν ἀνθρώπων, ἀπό τήν πυρή τή σάρκα στόν ξαναμμένο νοῦ, εἰκόνες σάν αὐτή:

Καὶ πάνω στή ρόδρελεφάντινη
κολίτς τῆς — νάνι Μαντελένα!
νάνοι πηδοῦν κοκκινοπρόσωποι
μ' ἀκουρφ γενεῖς μαῦρα γένεια.

Τό μεταφραστής, πάλι, μοῦ σταθῆκε ἕνας ἀληθινός ὁδηγός. Μοῦ ἔδειξε τόν τρόπο ποὺ πρέπει ν' ἀποδίδουνται οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς μας καὶ μοῦ ἀποκάλυψε πῶς παραμένουν συγχρονοι καὶ ζωντανοί, μεταφρασμένοι στή δημοτική μας:

πολιτεία του εἶναι ἀπ' ὅσες μᾶς παρηγοροῦν καὶ μάς ἐνθαρρύνουν. Μᾶς φανερώνει πως ὁ δρόμος ὁ σωστός, παρ' ὅλες τίς πίκρες καὶ τίς ἀπογοητεύσεις, εἶναι ὁ μόνος ποὺ μᾶς χαρίζει τή λύτρωση, ὅπως μᾶς κάνει ἀ ἐκτιμοῦμε τόν ἀχάριστο σύντροφο ὅλης μας τῆς ζωῆς: τόν ἑαυτό μας. Ὁ Γρυπάρης γνώρισε τήν ἐπιτυχία βαδίζοντας ὄχι ἀπό τό μονοπάτια ποὺ ἀγιάτρευτα πληγωνουν τήν ἀνθρωπιά μας, παρά ἀπό τή λεωφόρο ποῦ δὲ ζητᾶ νά ἀποφύγει οὔτε τό φῶς, μήτε τόν Ἔλεγχο. Γι' αὐτό καὶ ἡ ἐκτίμηση καὶ ἡ ἀγάπη ποὺ τρέφω γιά τόν ἀνθρωπο Γρυπάρη, εἶναι ἴδια μ' ἐκείνη ποὺ νοιώθω γιά τόν ποιητή. Στέκεται ἕνα παράδειγμα γιά ὅλους μας κι' ἀποτελεῖ μιά τιμῆ γιά τόν τόπο μας, καθώς φανερώνει ποιανοῦ ἀληθινοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἄξιος

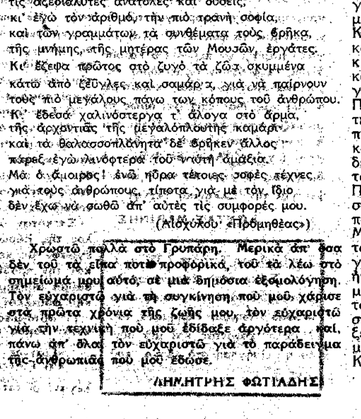

Ὁ ποιητής Γρυπάρης σὲ ἀπόσπασμα τοῦ Α. Πρωτοπάσσα.

αὐτός.

Ὁ μεταφραστής, πάλι, μοῦ σταθῆκε ἕνας ἀληθινός ὁδηγός. Μοῦ ἔδειξε τόν τρόπο ποὺ πρέπει ν' ἀποδίδουνται οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς μας καὶ μοῦ ἀποκάλυψε πῶς παραμένουν συγχρονοι καὶ ζωντανοί, μεταφρασμένοι στή δημοτική μας:

Τώρα τά πάθη τῶν ἀνθρώπων ν' ἀκούσεις, πῶς, ἐνῶ πρῶτα σάν τό μορφό ἦταν, νοῦ τούς ἔβαλα καὶ φρένες κ' ὅζι παράπονο μ' αὐτούς πῶς ἔχω, μόνο γιά νά σᾶς δείξω τήν καλή προαίρεσή μου. Καὶ λοιπόν πρῶτα θλέπαν καὶ τοῦ κάκου ἐβλέπαν, ἄκουγαν καὶ δὲν ἄκουγαν· μά δμοιοι μὲ ὀνείρων μορφές σ' ὅλο τό μάκρος τῆς ζωῆς τόν ὅλα τά πάντα ἔτσι ἀνάκατα σύγχῳζαν, κ' οὔτε πλιθόγκιστα προσήλια σπίτια ξέραν, οὔτε τά ξύλα νά δουλεύουν, μά σ' ἀνήλιε σπήλια χωμένοι ἐτρύπαναν σάν ἔ' ἀγεμνά μερμήγκια. Καὶ αὔτε χειμῶνα ἠνάριζαν ἐβέβαια σημάδι, οὔτε ἀνθόφρεσ ἀνοιξῆς, οὔτε τρύ. θέρους τοῦ καρπεφοῦ κανένα, μά ἔτσι ἐπορεύονταν μὲ δίχος κρίση, ὡς ποὺ τούς ἔδειξα τῶν ἄστρων τίς ἀξεθιάλυτες ἀνατολές καὶ δύσεις.

Κι' ἐγώ τόν ἀριθμό, τήν πιό τρανή σοφία, καὶ τῶν γραμάτων τά συνθέματα τούς βρῆκα, τῆς μνήμης, τῆς μητέρας τῶν Μουσῶν, ἐργάτες.

Κι' ἔξερα πρότερα στό ζυγό τά ζῶα σκυμμένα κάτω ἀπό ζεῦγλες, καὶ σαμάρα, γιά νά παίρνουν τούς πιό μεγάλους πάνω τους κόπους τοῦ ἀνθρώπου.

Κ' ἐδεσά χαλινόστερα ἐλκυα τόν ἄρμα τῆς ἀρχαντιᾶς τῆς μεγαλόπλουτης καμάρι· καὶ τά θολοσσοπλάνητα δὲ βρῆκαν ἄλλος πέρας ἐγώ πανθοτερα τοῦ νοῦτ ἀμάξια.

Μά ὁ ἄμωρος! ἐνῶ ἤρα τέκνοις σοφές πέχνες γιά τούς ἀνθρώπους, τίποτα γιά μέ τόν ἴδιο δὲν ἔχω νά σωθῶ ἀπ' αὐτές τίς συμφορές μου.

(Ἀλφόνσο Δ' Ἐπιδιηθέας»)

Χρωστῶ πολλά στό Γρυπάρη. Μερικά ἀπ' ὅσα δὲν τοῦ τά εἶπα ποτὲ προφορικά, τοῦ τά λέω στό σημείωμα ἀρμ αὐτό, σὲ μιά δημόσια ἐξομολόγηση. Τόν εὐχαριστῶ γιά τή συγκίνηση ποὺ μοῦ χάρισε στά πρώτα χρόνια τῆς ζωῆς μου, τόν εὐχαριστῶ γιά τήν τεχνική ποὺ μοῦ ἔδιδαξε ἀργότερα καὶ, πάνω ἀπ' ὅλα, τόν εὐχαριστῶ γιά τό παράδειγμα τῆς ἀνθρωπιᾶς ποὺ μοῦ ἔδωσε.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

Ἀπό τίς «Βάκχες» τοῦ Εὐριπίδη

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΕΝΘΕΑ

Ἀνέκδοτη Μετάφραση Ι. Ν. ΓΡΥΠΑΡΗ

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Ἀφοῦ ἔξω ἀπ' τά περίχωρα ἤρθαμε τῆς Θήβας
κι' ἀντίκρυ τοῦ Ἀσωποῦ περάσαμε τό ρέμα,
πιάσαμε τίς βουνοπλαγιές τοῦ Κιθαιρῶνα
ὁ Πενθέας κ

Ὁ Γρυπάρης

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΒΓΗΚΕ!

Πάντα οἱ νέοι ἐπιδιώκουν τὸ καλύτερο μὲ ὁρμὴ καὶ ζέση. Ὅπου ἀνακαλύψουν ἐλπιδοφόρο ἀχτινοβόλημα τὸ ἀκολουθεῖσε μὲ πίστη καὶ φανατισμό, μὲ τὴν ἀπαντοχὴ μήπως πετύχουνε τὸν ἥλιο ποὺ ἀναμένουν. Καὶ δὲ λογαριάζουν κόπους, ἔξοδα κι ἀναμονὴ στὴν παρακολουθητική τους πορεία... Φτάνει νὰ πετύχουν ἐκεῖνο ποὺ θέλουν.

Κι αὐτὸ ποὺ θέλουν τὸ ἐπιδιώκουν μὲ θεωρία ἢ μὲ δρᾶση. Γιατὶ τὰ παιδιὰ ἀνειρεύονται νὰ γίνουν ἀξιωματικοὶ γιὰ ἱερακήρυκες — ἀνάλογα μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία τους τὸ καθένα. Παρακλάδι τοῦ ἱερακήρυκα εἶναι κι ὁ διευθυντὴς τοῦ ἐντύπου. Ἀπὸ τὸ ἔντυπο θὰ δίνει τὴν κατεύθυνση ποὺ θὰ νὰ κατάλληλη νὰ ἐξαφανίσει τὰ ἐμπόδια. "Ετσι θὰ νίνεται ἀπρόσκοφτα ἡ ἄνοδο καὶ ἡ προοδευτικὴ πορεία τοῦ ἑλληνικοῦ συνόλου...

Μεγάλο ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἐπιθυμητὴ καὶ σωτήρια πρόοδο εἶναι ὁ γ λ ω σ σ ι κ ὸ ζήτημα. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ ἂν εἴπεῖ κανένας πὼς εἶναι ἡ αἰτία γιὰ ὅλα τὰ στραβά μας! Ἐμποδίζει τὸ ἔθνος νὰ μπεῖ μὲ τὰ ὅλα του στὸ δρόμο τῆς ἀνόδου. Φυσικὸ εἶναι λοιπὸν νὰ φροντίζει ὁ καθένας νιὰ τὴ λύση του καὶ νὰ ὑποστηρίζει ὅ,τι μᾶς πλησιάζει στὸν ὁριστικὸ διακανονισμό του.

Λίγο παλιότερα λοιπὸν ἡ «σπουδάζουσα νεολαία» (ὅπως τὴν ἔλεγαν μὲ στόμφο) διάδεαζε, διέδιδε κ' ἔξανλοῦσε κάθε καινοφανὴ ἔκδοση, ποὺ ἐξυπηρετοῦσε τὴν ὑπόθεση καὶ προωθοῦσε πρὸς τὴ λύση. Μ' ἐνθουσιασμὸ ὑποδέχτηκε ἡ νεολαία τῆς ἐποχῆς τοὺς «Σκαραβαίους καὶ Τερρακότες» τοῦ Γρυπάρη. Πολλοὶ τὸ μάθανε ἀπόξω τὸ βιβλίο. Ἀπέγγελναν σονέτα καὶ περικοπὲς ἀπὸ τὸν «Πραμαετυτή», τὸν «Τρύφωνα καὶ τὴ Χρυσόφρυδη». Ἀκόμα καὶ σὲ φοιτητικὲς ἐκδρομὲς ἔδινε κ' ἔπαιρνε ἡ συζήτηση μὲ τὴν ἀπαγγελία. Κι ὄχι πρόχειρα καὶ ξώπετσα... "Οχι!

"Ησυχα, στοχαστικὰ καὶ λαμπιχαρισμένα. Κι ἂν ὑπῆρχε μάλιστα τρόπος νὰκουγε τὰ σχετικὰ ὁ δημιουργὸς θὰ εἶχε ὁλικὸ νὰ σθήνει πολλὲς πίκρες!...

Γιατὶ ἐπακολούθησαν καὶ ἀπίκρες. "Οσο κι ἂν ἤτανε τὸ «ἐνδοξάμα» τῶν σπουδαστῶν τῆς ἐποχῆς, τὸ ποὺ τὰ ποιήματά του τὰ κάμαν χεῖο «Ἀγ. Γεώργιος», ποὺ ἔμενα σιμβολά τους, ἐπαύτηκε ἀπὸ τὴ θέση του ὁ Ποιητὴς — ἤτανε γενικὸν ἐπιθεωρητὴς τῆς Παιδείας λέξη τότε κ' ἔμενε στὴ Χαλκίδα. Ἐκεῖ τοῦ πῆγε τὸ παρακάτου γράμμα:

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
«Η ΤΕΧΝΗ»
ΔΙΕΥΘΥΝΤΕΣ
Κώστας Π. Μαρίνης

ΛΙΑ
Κώστας Γ. Μαυρομμάτης

Ἀθῆνα, 21 τοῦ Γενάρη, 1921.

Κύριε,

Ἐπειδὴ θέλουμε νὰ πληρώσουμε μιὰ πραγματικὴ ἔλλειψη ἀποφασίσαμε νὰ ἐκδώσουμε ἔνα περιοδικό, ποὺ νὰ μοιάζει, ὁ κατὰ δύναμη, στὴ ... φὴ καὶ στὸ περιεγόμενο μὲ παλιότερες ἐκδόσεις, σὰ λ. χ., τὰ «Πανναθήναια» καὶ ποὺ νὰ συγκεντρώνονται σ' αὐτὸ τὰ καλύτερα ἔργα ποὺ παρουσιάζε: ἡ νεοελληνικὴ τέχνη. Μὰ ὁ σκοπὸς του δὲ θἆναι δημοιος μὲ τὸ σκοπὸ τῶν περισσοτέρων περιοδικῶν ποὺ ἀγαίνουν σήμερα, καὶ ποὺ δὲν κάνουν ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ παρουσιαζουν ἀποκλειστικὰ τὴν ἐργασία τῶν ἐκδοτῶν καὶ ὁρισμένων ἀνθρώπων τῆς κλίκας των. Μὲ πρωμετωπίδα ἐργασία μερικῶν ἀναγνωρισμένων ὑποσοῆήποτε τεχνιτῶν. Ὁ σκοπὸς ποὺ εἶναι πλατύτερος. Γιατὶ μιὰ τέτοια ποὺ εἶπαμε συγκέντρωση, ἐχτὸς ποὺ μᾶς γλυτώνει ἀπὸ τὴ φιλολογικὴ σαπίλα ποὺ μᾶς τριγυρίζει, δείχνει καὶ στοὺς ἔξω τὸ διαλεχτότερο καὶ καλύτερο ποὺχει νὰ παρουσιάσει ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία καὶ ποὺ πραγματικὰ θὰ ἐχτιμηθεῖ. "Ὁμως γιὰ νὰ εὐδοκιμήσει μιὰ τέτοια προσπάθεια καὶ ὁ στερεοθεῖ, πρέπει καὶ ν' ἀξίζει πραγματικά. Ἡ ἀξία ἐγκειται πρὸ παντὸς στὴν ὑποστήριξη τοῦ ἔργου μας ἀπὸ μερικοὺς ἐλλεχτοὺς δημιουργούς. Γι' αὐτὸ ἀποτεινόμαστε, μ' ὅλο τὸ θάρρος, πρῶτα-πρῶτα σὲ σᾶς καὶ σᾶς παρακαλοῦμε νὰ ἔχετε τὴν καλωσύνη ν' ἀπαντήσετε στὴ πρότασή μας, ἂν δηλαδὴ δεχόσαστε νὰ μᾶς παραχωρήσετε τὴν ὑποδοῆπότε ἀνέκδοτη ποιοτότητη ἢ μεταφραστική σας ἐργασία μὲ ὁ π ο ι ο ὐ δ ἠ π ο τ ε ὅρους θελήσετε σεῖς.

Παρακαλόντας νὰ μᾶς γράψετε τοὺς ὁ π ο ι ο ὐ δ ἠ π ο τ ε αὐτοὺς ὅρους σας ὁπότε θὰ μπορούσαμε νὰ νάρθουμε σ' ἀντάμωσή σας γιὰ λεπτομερειακὴ συζήτηση, καὶ νὰ μᾶς συντρέξετε μὲ τὴν πολυτιμότατη καὶ ἐντελῶς ἐεχωρισὴ συνεργασία σας.

Διατελοῦμε μὲ μεγάλη τιμή

Οἱ Διευθυντὲς

Ὁ φίλος μου ὁ Μαυρομμάτης, σὰν τραπεζιτικὸς ποὺ ἤταν ἀπὸ τότε, τὸ κόπιασε τὸ γράμμα. Ἀλλὰ τὸ σήμαινε πὼς θὰ κρατούσαμε ... τὰ τὴ φίρμα! "Ισως γιαυτὸ βιάστηκε νἀφήσει τὴ Χαλκίδα ὁ Ποιητὴς καὶ νἀρθει στὴν Ἀθῆνα σὲ ἑπτὰ μέρες. Πέρασε στὸ ξενοδοχεῖο «Ἀγ. Γεώργιος», ποὺ ἔμενα τότε, κι ἀφοῦ δὲ μὲ βρῆκε ἄφησε τὸ μπιλιέτο του γιὰ μένα. Δίχως λέξη ὅμως!

Ἀπὸ τὸν ἐκδότη του μάθαμε πὼς μένει. Ξεκινήσαμε γιὰ τὸ τέρμα Σπολίων. Πήγαμε ποδαρόδρομο, γιατ' ἤταν ἀπεργία καὶ δὲ γύριζε οὔτε ρόδα. Σκονισμένοι φτάσαμε στὸ συγγενικό του σπίτι, ποὺ ἔμοιαζε σὰ φευδαρχικὸς πύργος. Εἴδαμε τὸν Ποιητὴ καὶ τὴ γυναίκα του καὶ μείναμε ὥρα συζητώντας μαζί τους. Πρῶτα γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ μας. Τοῦ εἴπαμε ὅτι ἀφοῦ δὲν ἔχει πιὰ «δημοσία» θέση μπορεῖ νἀναλάβει τὴ φιλολογικὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ μ' 900 δραχ. τὸ μῆνα (κάτι παραπάνω ἀπ' ὅσα ἐπαιρνε στὴν ἐκπαιδευτικὴ του θέση).

Δέχτηκε χωρὶς ἀντίρρηση καὶ δυσκολία. Μᾶς εἶπε ὅτι θὰ μᾶς ἐξασφαλίσει ταχτικὴ συνεργασία Παλαμᾶ, Πορφύρα, Μαλακάση, Ξενόπουλου καὶ Νιρβάνα. Καὶ τὰ δικά του νὰ δημοσιεύουνται ἀποκλειστικὰ στὴν «Τέχνη».

—"Ἐχετε πολλὰ ἑτοιμασμένα;

Δίχως τὴν παραμικρὴ ἐπιφύλαξη μᾶς φανέρωσε κάτι ποὺ τὸ περιμένουμε ἀκόμα: εἶπε πὼς ἔχει ἑτοιμα (κι ἂς τὰ δουλεύει ὁλόενα) κάτοω 170 τραγούδια. Χωριστὰ τὴ μεταφραστικὴ του ἐργασία. Τὰ μεταφρασμένα τὰ εἴδαμε ὅλα (Γκαῖτε καὶ Ἀρχ. τραγικοί). Μὰ τὰ πρωτότυπα δὲν ἐγήκαν ἀκόμα. Καὶ τὰ ὑπολογίζαμε 3 τόμους σὰν τοὺς «Σκαραβαίους καὶ Τερρακότες»!

— Μὲ τόση ἐργασία τοῦ Γρυπάρη θὰ λυθεῖ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα! μοῦ εἶπε χόροπηδώντας ἀπὸ τὴ χαρὰ του ὁ φίλος μου ὁ Στρατῆς Ὁ Παρασκευαΐδης.

Καὶ περιμένανε ὅλοι. Περιμένανε τὴν καινοῦρια δημιουργία. Καὶ κολοτυχίζαν ἐμᾶς τοὺς νεαροὺς διευθυντὲς τῆς «Τέχνης» ποὺ θὰ εἴχαμε φιλολογικὸ διευθυντὴ τοῦ περιοδικοῦ "ας τὸ Γρυπάρη! Μᾶς ζηλέβανε κιόλας! Χαροῦμενοι καὶ μεῖς προβαίναμε γοργὰ στὶς ἑτοιμασίες. Συμφωνίες γιὰ τὸ χαρτί, γιὰ τὰ τυπογραφικὰ στοιχεῖα, γιὰ τὰ ἐπίπλα καὶ τὰ γραφεῖα στὴ Στοὰ Φέξη.

Σὲ λίγο τὰ ἑτοιμάσαμε ὅλα. Μὰ πάνου στὴν καλὴ χαρὰ μὲ πῆγανε στρατιωτὴ στὴ Μικρασία. "Ετσι σκέβια κι ὄνειρα κοπιός! Οὔτε ὁ διαλεχτὸς δημιουργὸς ἔγινε διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ μας, οὔτε καὶ μεῖς συντείναμε στὴν πρόοδο τοῦ τόπου καὶ τοῦ Λαοῦ μας!...

Κι ὅσο περνᾶνε τὰ χρόνια τόσο προχωρεῖ τὸ χνότωρο γιὰ τὴν ἀνείρων μας τὰ φύλλα. Κ' εἶναι μεγάλο μαράζι νὰ περνάει ὁ καιρὸς δίχως νὰ φεύγουν τὰ ἐμπόδια. δίχως νὰ προχωρεῖ ὁστὰ καλύτερα ἡ ζωή μας. Μᾶς ἐπιτείνει ὅμως τὸ μαράζι καὶ ἡ ἀπορία: «Τί γίνεται ἡ ποιητικὴ παραγωγὴ τοῦ διαλεχτοῦ τεχνίτη; Ἀφοῦ δὲ βγῆκε ἡ ἐκδικὴ μας «Τέχνη» ἄς τὰ δημοσιεύει γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Τέχνη!

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΡΙΝΗΣ

Τὴν ἐρχόμενη Τετάρτη 7.30 μ. μ. ὁ κ. Σωκράτης Καραντινὸς θὰ ἀπαγγείλει ἀπὸ τὸ ραδιοφωνικὸ σταθμὸ Ἀθηνῶν ποιήματα τοῦ Μαβίλη, κάνοντας καὶ μιὰ σύντομη εἰσήγηση ἀπὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΕΝΘΕΑ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 5)

σπαράζοντας τὶς σάρκες του· κ' ἡ Αὐτόνοη μ' ὅλες τὶς Βάκχες πέσανε κι αὐτὲς ἀπάνω κι ἄκουες μιὰ σύσμιχτη βουή, βογγοῦσο' ἐκεῖνος ὅσο ποὺ ἀκόμα τοῦμενε πνοὴ καὶ κεῖνες στριγγλίζανε μ' ἀλαλαγμοὺς κ' ἡ μιὰ ἔνα χέρι κ' ἡ ἄλλη ἕνα πόδι μ' ὅλη τὴν ἀρβοῦλα ἐπάνω κρατοῦσαν κι ἀπ' τὸ σπάραγμὸ γυμνὰ ἀπομένανε τὰ πλευρά, κι ὅλες μὲ τὰ χέρια αἱματοβαμένα γύρω ἐσφεντόνιζαν τὴ σάρκα τοῦ Πενθέα· καὶ τώρα σκόρπια τοῦ καρμιοῦ του τὰ κομμάτια ἦ κάτω ἀπὸ τραχειὰ γκρεμνά, ἢ μὲς στοῦ δάσου τὶς πυκνὲς τοῦφες, δύσκολο εἶναι νὰ βρεθοῦνε· μὰ τὸ ἄθλιο τὸ κεφάλι του, ποὺ εἶχε κρατῆση στὰ χέρια τῆς ἡ μάννα του, τδμπηξε ἀπάνω στοῦ θύρσου τὴν κορφὴ καὶ τὸ γυρίζει μέσα στὸν Κιθαιρῶνα, τάχα λεοντάριοῦ κεφάλι, ἀφήνοντας τὶς ἀδερφές της μὲ τῶν ἄλλων Μαινάδων τοὺς χοροὺς καὶ κατοδῶ στὴν πόλη προχωρεῖ τώρα μὲ περήφανο κωμάρι γιὰ τὸ φριχτὸ κυνήγι της κι ὅλο ἀνασκράζει τὸ Βάκχο τὸ συγκυνηγὸ καὶ βοηθό της· στὴν ἄγρη, τὸν καλλίνικα θεό, ποὺ τέτοια τῆς νίκης τρόπαια τοῦ χρωστᾶ — νίκης γιὰ δάκρυα. Μὰ ἐνῶ ἀπ' αὐτὴ τὴ συμφορὰ μακριὰ τὸ πόδι τραβᾶ καὶ φεύγω πρὶ νὰ φτάσω ἐδῶ ἡ Ἀγαύη, Τσπεινοσύνη καὶ νὰ σέβεσαι τὰ θεῖα τὸ πιὸ καλὸ εἶναι· κ' εἶν' ἄκομα, καθὼς κρίνω, γιὰ τοὺς θνητοὺς τὸ πιὸ σοφὸ πράμα, ὅταν τοῦχουν.

Ι. Ν. ΓΡΥΠΑΡΗΣ

Ο ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 1)

γαλισμοὶ διαπρατίονται στὴν Πόλη στ' ὄνομά της! Ἡ λογία καὶ σεμνὴ παράδοση, νεμένη φυζαύτινὴ φευδοπορφύρα, κούφια, σαχλή, μουχλιασμένη, πολεμᾷ νὰ κρύψει τὴ σαπίλα τῆς σφιχτοκουμπωμένη ὡς τὸ λαιμό, μέσα στὴν στενοκέφαλη ἀστικὴ ἀεμοτυφία. Δυὸ νέοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ γιατρὸς Βασιλειάδης κι' ὁ δημοσιογράφος Σπανοῦδης, στιγμοτίσθηκαν ἐπίσημα μέσα στὸν Ἑλληνικὸ Φιλολογικὸ Σύλλογο τῆς Πόλης σὰν «ἀνήθικοι» καὶ πῆραν ψῆφο «μομφῆς», ἐπειδὴ «ἐ τ ὁ λ μ η σ α ν νὰ δ ι α π ρ α γ μ α τ ε ὐ θῶ σι δ η μ ο σ ί α - θ έ μ α τ α ἀ ν ή θ ι κ α». Τὰ θέματα αὐτὰ ἤταν: «Ἡ Ἀφροδίτη τῆς Μήλου καὶ τὸ αἰσθητικὸν κάλλος» καὶ «Οἱ θεοὶ τοῦ Ὁλύμπου ὡς ἄνθρωποι», διαλέξεις τοῦ Βασιλειάδη καὶ τοῦ Σπανοῦδη ποὺ χαρακτηρίσθηκαν ὡς «μητραλοίαι» καὶ «προδοσίαι».

Ἀλλὰ «τὸ πυκνότατο σκοτάδι θασιλεύει: ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ ξημερώσει» λέει ἕνας Ἄγγλος ποιητής. Καὶ μέσα ἀπὸ ἕνα σκοτεινὸ «μπουντροῦμι» τοῦ Γολατζὴ, τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ζιβίδη, πρωτοβγῆκε στὴν Πόλη τὸ φῶς. Ὁ Γιάννης Γρυπάρης, ὁ Νίκος Φαλήρεας, ἡ Ἀλεξάνδρα Παταδοπούλου, ἀργύριαν ἐκεῖ μέσα νὰ ἐκδίδουν τὴ «Φιλολογικὴ Ἤχω» καὶ νὰ μαζεύουν σιγὰ-σιγὰ γύρω τους τοὺς ἀπόλυλους νέους τῆς ἐποχῆς, ποὺ ἔτρεχαν σὰν τὶς νύχτες πεταλοῦδες νὰ καοῦν μὲ λύσσα τὰ φῶτα τῆς ἀναπάντεχη φλόγα τῆς ζωῆς. Θυμοῦμαι ζωηρὰ, σὰν νἄνεα: χθὲς ἄκομα — καὶ πέρασαν σαραντάπενε χρόνια! — τὸ τρομαγμένο λαχτάρισμα τῆς καρδιᾶς μου ὅταν πλησίαζα στὴν πόρτα τοῦ τυπογραφείου Ζιβίδη καὶ κόταζα φοβισμένη ὁλόγυρά μου, μὴν τύχει καὶ μὲ ἰδεῖ κανεὶς νὰ μπαίνω μέσα. "Ημουν δεκάξη χρονῶν κοριτσι καὶ κυνδόνεα σοβαρὰ ἡ ὑπόληψή μου. Ἐκεῖ μέσα ἐτελοῦνταν τὰ «ἔργα τῶν σκοτεινῶν», δπως ἔνοιαζαν τότε οἱ ἐφημερίδες τῆς Πόλης.

Ἡ «Φιλολογικὴ Ἤχω» σημεῖωσε στὴν Πόλη τὸ σημαντικότερο σταθμὸ στὴν ἀπολύτρωση ἐχυ μόνο ἀπὸ τὰ γλωσσικά, ἀλλὰ κ' ἀπ' τὰ διανοητικὰ δεσμὰ τῆς καθαρεύουσας. Ἐκεῖ μέσα πρωτοθάμασαν τοὺς λίγους νέους μυημένους οἱ στίχοι τοῦ Γρυπάρη, πρωτοφάντοι, ἀχτιδόχαροι καὶ λαυπεροί, ἀποκαλυπτικοὶ νέων τρόπων, νέων ρυθιῶν, καὶ νέων μετρικῶν πλούτων. Ὁ Γρυπάρης στάθηκε στὴν Πόλη ὁ γενναιότερος σημαιοφόρος τῆς ἰδέας τοῦ δημοτικισμοῦ, ποὺ φοβισμένοι ἀκόμη καὶ δειλοὶ πρωταντίκρυζαν ὅλοι. Ὁ Ἄγγελος Σημηριώτης, ὁ ἀειθνευμένος ποιητὴς τῆς Πόλης, πρωτοφαίνεται τότε μὲ τὴν περίφημη ὀυλλογή του «Τὰ Θανάσιμα» καὶ ἡ ποιήτοια Βυρωνίκα Εὐαγγελίδου, ἡ Νιτεμπόρτ — Βαλμὸρ τῆς Πόλης, ποὺ ἔγραφε τὰ «Ἐπεα πτερόεντα» προσηλυτίζεται μὲ πάθος στὴ νέα θρησκεία. Στὴ «Φιλολογικὴ Ἤχω» πρωτοδημοσίευσε ὁ Γρυπάρης μερικὰ ἀπὸ τ' ἀριστουργηματικά σονέτα του, ὅπου φάνηκαν σὲ λίγο στὴ σειρὰ «Σκαραβαῖοι καὶ Τερρακότες» στὴν «Εἰκονογραφημένη Ἑστία» τοῦ Ξενοπούλου. Τὸ πρωτόφανταστης τεχνοτροπίας σονέτο «Ψυχὴ φρουμάζει, κόκκινη ψυχὴ σὰν αἱμοστάτης» δημοσιεύτηκε πρῶτα στὴ «Φιλολογικὴ Ἤχω», ὅπως καὶ ἡ περίφημη «Ζουζρικὲ τσιγγάνα».

Μὰ καὶ ὅλλα ποιήματά του, ποὺ μένουν ὡς σήμερα ἀγνωστα ἀπὸ ὅλους καὶ ποὺ ἔχουν τὴ θέση τους σ' αὐτὸ τὸ τιμητικὸ τεῦχος. "Ενα πρῶτο σχέδιο ἀπὸ τὶς «Ὧρες» ποὺ ἐπεξεργάσθηκε ἀργότερα ὁ ποιητὴς σὲ νέα φόρμα, ἡ «Μάγισσα» καὶ τὸ «Χλωμὴ σὰν μαραμένα κλῆμα». "Ισως νὰ τἄχει ξεχασμένα τώρα ὁ ποιητής. Μὰ ἐμεῖς ποὺ χαρήκαμε τὴν πρώτη τους ἀποκάλυψη τὰ φυλάμε στὴ μνήμη μας εὐλαβῶς. Καὶ θὰ τὰ δημοσίευα σήμερα στὸ τιμητικὸ αὐτὸ φύλλο, ἂν μοῦ τὸ ἐπέτρεπε ὁ χῶρος. Μὰ δὲν μπορῶ νὰ μὴ δημοσιέψω ἕνα ἐντελῶς ἀνέκδοτο ποίημα τοῦ Γρυπάρη «Σερενάτα», ποὺ μοῦ ἔχει γράψει ὁ ἴδιος στὸ λεύκωμά μου — ἀλλοίμονο, τὴ σημάδια ρωμαντικῶν καιρῶν! — στὶς 22 Ἀβγούστου 1896:

ΣΕΡΕΝΑΔΑ

Δὲν τὴ θαρεῖ, θὰ τὴ σπάσω τὴν κιθάρα
κι' ἀφοῦ δὲν θἀγαπᾶ, τὴν καρδιά μου θὰ χορδίσω
τὴν ἀγάπη της, τὸν πόνο, τὴ λαχτάρα νὰ Σοῦ πῶ, νὰ σὲ ξυπνήσω.

Σὲ προσμένω· τ' ἀστροφῶς θεμένο
κι' λίγο θὰ φωτίζῃ τὸ κρυφὸ μας τὸ ζευγάρι.
Τόσο φτάνει· καὶ δὲν θἀθεγῃ ποὶν νὰ φύγω
τὸ ζουλιάρικο φεγγάρι.

Μὴ λυπᾶσαι τ' ὄνειρό σου ποὺ θὰ χάσῃς.
Τόσα ἔρρει τῆς ἀγάπης μου τὸ στόμα τόσα τόσα μάγια, ποὺ καὶ Σὺ θενὰ ξεχάσῃς
ἂν κοιμᾶσαι ἢ ὄχι ἀκόμα.

Κι' ἂν δὲν ἔθγῃς;... τὴν κιθάρα μου ἀφοῦ σπάσω
καὶ τὴν ἄμοιρη καρδιά μου τί θὰ κάνω;
σπαραγμένη ἀπὸ τὸν πόνο θὰ κρεμάσω
στὸ παράθυρό σου ἐπάνω...

Τὸ ὄραιο νοάφιμο τοῦ Γρυπάρη μὲ τὴ χαρακτηριστική του πλαστικότητα, παραμένει ἀνάγλυφο ὡς σήμερα μέσα στὰ κιτρινισμένα φύλλα τοῦ λευκώματος. Οἱ πανσέδες ποὺ τὸ πλαισίωναν Ἐγίναν σκόνη. Τὸ ποίημα τὸ χαρίζω σήμερα στὰ «Νεοελληνικὰ Γράμματα». Μὰ τὸ χειρόγραφο, ζηλότυπα τὸ κρατῶ.

ΣΟΦΙΑ Κ. ΣΠΑΝΟΥΔΗ

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΓΡΥΓΑΡΗ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 5)

σὲ 17 (δεκαεφτὰ) ἀντίτυπα μέσα σὲ 5 (πέντε) χρόνια. Ὁ Γρυπάρης στεκόταν ψηλότερα ἀπὸ πολλοὺς νεόπλουτους σημερινοὺς μας, ἀπὸ τοὺς βιβλιοπῶλες ἀριθμολόγους συγγραφεῖς, ἀπὸ τοὺς πλασιέρηδες συγγραφεῖς, ποὺ τὴν τέχνη τὴν προδίδουν, προδίδουνε καὶ τὸν ἑαυτό τους καὶ κατανοοῦν νομικοὶ πραγματευτῆδες.

Ὁ Γρυπάρης ὑπερπηδοῦσε τὴν ὑπόθεση τοῦ ἀγορᾶστῆ. Τὸ βιβλιοπωλεῖο μὲ τὶς πωλήσεις, τοῦ ἔπανε κόσμος ἀγνωστος. Ἀκόμη δὲν εἶχε εἰσχωρήσει στὶς πνευματικές μας πραγματικότητες, ἡ ξενοπούλεια πνευματικὴ ἠθική.

Στεκόταν ὁ Γρυπάρης στὰ ψηλὸς τῆς Εὐρώπης. Τὴν Τέχνη τὴν ἔγραφε μὲ κεφαλαῖα γράμματα καὶ τὴν προδίδαξε. Εἴταινε ἕνα θεῖαμα ἀδιστρότητας καὶ αἰσθητικῆς ἀδιαλλαξίας.

Γι' αὐτὸ μᾶς καταχτοῦσε καὶ γιὰ νόνων νόμος καὶ φωτοδότης μας.

«Γιάννης κερνᾶ
καὶ Γιάννης πίνει...»

λέγανε οἱ τότε ἀθλιοὶ εὐφυολόγοι, παρωδῶντας τοὺς ἀριστοκράτες στίχους του. Λὰ λέγανε καὶ γράφανε οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι.

Κι' ἐμεῖς τὰ παιδιὰ, μόλις ποὺ ξυπνοῦσε ὁ νοῦς μας καὶ μᾶς ἀρρίωναν οἱ κοῦτοὶ ἐκεῖνοι, λέγαμε πεισματωμένοι:

«Ἡ Ἑλλάδα κερνᾶ
κ' ἡ Ἑλλάδα πίνει!...»

Γιατὶ ἡ Ἑλλάδα εἶναι ποντοῦ, στὶς ἡρωϊκὲς πράξεις τοῦ νοῦ καὶ στὶς ἡρωϊκὲς πράξεις τοῦ στρατοῦ μας.

Γιὰ μᾶς, ἴσαμε σήμερα, κ' ἔσαμε τὰ γεραιτειὰ μας, ὁ Γρυπάρης θἆναι ἕνα παράδειγμα: ἡ εὐγενικὴ ὀρμὴ τοῦ τόπου μας, ἡ μάχη κ' ἡ ἀδιαλλαξία μὰς ποὺ τσακίζει τοὺς ἐσκαλοὺς, τοὺς ἐμόρφους τοὺς χαμοδλέπες αἰσθητικὰς μας. Μᾶς δίδαξε πὼς ὁ ἑλληνικὸς λόγος, ἡ γλῶσσα μας, οἱ ποιητικὲς λαχτάρες μας, φτιάνουνε τὸν Κόσμο ἀπ' ἀνέκαθε καὶ τὸν ἀθηγεῦνε μέσα ἀπὸ τὰ μυστικὰ τοῦ Καιροῦ, κοὶ τὸν συντηροῦνε στὴν Πειθὼ τοῦ Λιόνιου.

ΘΡΑΣΟΣ ΚΑΣΤΑΝΑΚΗΣ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΓΡΥΠΑΡΗΣ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 2)

ἀποτελέσματα, ὅταν τὶς μεταχειρίζονται ἄλλοι στερημένοι ἀπὸ τὴν ἰδιοφυΐα τους.

Ἡ τεχνοτροπία τους, λιγόλογη κ' ὑποθλιπνή, ὀφιτζοδεμένη κι' ἀρχοντική μεταχειρίζεται τὴν πεμπτουσία τῶν φραστικῶν τεχνῶν καὶ τὴν ἀποκτᾶ τὸ περιτό καὶ τὸ ἀλλότριο. Ἡ γραμματικὴ ἀκρίβεια, ἡ συντακτικὴ ἀσφάλεια, ἡ φραστικὴ διάβεια, ἡ λογικὴ τάξη, κάνουν κάποια ἔργα τους νὰ εἶναι μοναδικὰ ὑποδείγματα στὴ Νεοελληνικὴ Ποίηση. Εἶναι κακὰ κ' ἀνυποφόρα οἱ τόσο συνηθισμένοι στὸν καιρό μας καὶ στὸν τόπο μας στίχοι ἐτεῖνοι ποὺ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος των δὲν φαίνονται ἀπὸ τὸ νόημα καὶ τὴν πορεία τῆς διατύπωσης, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τὴν τυπογραφικὴ κατάταξη.

Γιὰ νὰ περάσει ἕνα λογοτεχνικὸ ἔργο στοὺς μεταγενέστερους, πρέπει νὰ ἔχει τρεῖς ἀρετές: διάβεια, βάθος καὶ ἔντονη συντομία. Ἀλλὰ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ἀρετὲς ἀρτὲς ἐχει δυὸ ὄψεις· ἡ ἄλλη ὄψη τῆς διάβειας εἶναι ἡ εἰλικρίνεια, τοῦ βάθους ἡ πλούσια φράση καὶ τῆς συντομίας τὸ ποσοῦκιὸ ὕψος. Οἱ ἀρετὲς ἀρτὲς κάνουν τὸ ἄφυχο-κείμενο νὰ παλλει σὰν ἀνθρώπινη καρδιὰ καὶ νὰ μαγέβει μὲ μιὰ χόρη μυστηριακή. Τὶς ἀρετὲς ἀρτὲς ἐχει πάντα ἡ τέχνη τοῦ Γρυπάρη καὶ τὶς δείχνει καὶ στὰ ποιήματα του ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἕνα καλλίμορφο ξανανθασμα τοῦ λαογραφικοῦ θησαυροῦ. Ὁ στίχος του πλουτισμένος καὶ δυναμωμένος ἀπὸ τὴ γνῶση τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, γίνεται διαφορετικός καὶ ἀνώτερος, ἐνῶ τοῦ Κρυστάλλη εἶναι μόνο ἕνας ἁπλὸς ἀντίλαλος.

Ὁ ἀληθινὸς ποιητὴς ἔχει τὸ ἐχόρισμα νὰ μεταμορφώνει σὲ πνεθματικὴ χαρὰ ὅ,τι ἐγγίνει, ἀὰν τὸν μυθικὸ βασιλιὰ ποὺ ἄλλαζε σὲ χρυσάφι κἄθε πράγμα ποὺ ἔπιανε.

"Ἐνα θέμα μὲ ἐξεχωρὶ ποιητικὴ χάρη εἶναι ἡ Σφίγγα, ποὺ ἔβοσσε ἀφορμὴ στὸν Ζοζὲ Μαρία Ἐρεδιὰ νὰ γράψει ἕνα ἀπὸ τὰ περίφημα σονέτα του.

(Ὁ ἀναγνώστης μου, ἂς φυατρέψει στὸ γαλλικὸ κείμενο, γιὰ νὰ κάμει τὴ σύγκριση μὲ τὸ ὁμοιοτίτλο σονέτο τοῦ Γρυπάρη.)

Ὁ ὑπερφυσικὸς καὶ τόσο ἀνθρώπινος ἀφτὸς μῦθος εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ ὀρατοτέρα ποιητικὰ θέματα. Τὰ ἴδιο σύμβολο, ἡ αἰνιγματικὴ μορφὴ ποὺ, καθισμένη στὸ ὄρόχο τῆς Θήβας, κάνει στὸ δρόμο τῶν Δελφῶν, ἐπρότεινε τὸ παραμένταιμά της κ' ἔτρωγεν ὅσους δὲν ἐκατάφεραν νὰ τὸ λύσουν, ἐκίνησε καὶ τοῦ Γρυπάρη τὴ δημιουργικὴ διέθεση. Ἀλλὰ ὁσο ἀνότερος εἶναι ὁ Ἕλληνας ποιητὴς ἀπὸ τὸν γάλλο συνάδελφό του! Μιὰ σύγκριση τῶν δυὸ κομματιῶν δείχνει τὴ μεγάλη διαφορά. "Αν ἡ Σφίγγα εἶναι ἡ Τέχνη, κ' ὁ διαβάτης εἶναι ὁ ποιητής, τὸ ἀποκρίνεται μὲ τὸ σωστὸ λόνο καὶ τῆς λέγει τὸ ψυστικὸ τῆς ζωῆς:

Στὸ δρόμο, δρόμε τῆς Ζωῆς, ποὺ ξεκινᾶω διαβάτης,
μοῦ ἔχει καρτέρι, πλαγιασμένη κατα-
μεσὶς σὴ στράτα,
ἡ Σφίγγα, ἡ σφίγγλα, μ' ἄνοιχτά τὰ πόδια τὰ νυχάτα,
νὰ κρίνω τ' ἀξεδιάλυτα παραμεντέματ' ἀν τὴς;

—Πρόσταξε ὁ Ρήγας μι

ΓΡΑΦΕΙΑ
ΡΗΓΑ ΠΑΛΑΜΗΔΗ 4
ΤΗΛΕΦ. 30-297

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΑΘΗΝΑ Περίοδος Β'
ΤΙΜΗ ΔΡΑΧΜΕΣ 4
ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 213

Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ

Τοῦ Γ. Μ. ΜΥΛΩΝΟΓΙΑΝΝΗ

"Οταν πήραμε τὴν ἀπόφαση ν' ἀφιερώσουμε ἕνα τεῦχος τῶν «Νεοελληνικῶν Γραμμάτων», γιὰ νὰ τιμήσουμε τὴ συμπλήρωση τῶν ἑβδομήντα χρόνων τοῦ ποιητῆ, ἕνα σοβαρὸ ζήτημα πρόβαλε μπροστά μας. Πῶς θὰ δεχότανε ὁ ἴδιος ὁ Γρυπάρης τὴν αὐθόρμητην αὐτὴν ἐκδηλώσή μας; Οἱ πληροφορίες ποὺ εἴχαμε γιὰ τὸν ποιητὴ δὲν ἦσαν καθόλου ἐπιβοηθητικές. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ὁ σμιλευτὴς τῶν ἀπαράμιλλων σοννέτων περνοῦσε κεῖνες τὶς μέρες μιὰ μεγάλη κρίση. Πολυώδυνη ἀρρώστεια τὸν εἶχε ρίξει στὸ Νοσοκομεῖο, ὅπου, παρ' ὅλη τὴν ἡλικία του, εἶχεν ὑποστεῖ καρτερικὰ καὶ πετυχεμένα ἀλλεπάλληλες ἐγχειρήσεις. Στὶς ἀτέλειωτες ὧρες τῆς ἀνάρρωσης, ἤτανε τόση ἡ ἐξάντλησή του, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ δεχτεῖ κανέναν. Μὲ ποιὸ θάρρος, λοιπόν, θὰ τοῦ μιλούσαμε γιὰ μιὰ τέτοιαν ὑπόθεση; Ὁμολογῶ, πὼς δὲν εἶχα αὐτὸ τὸ κουράγιο. Ἤξερα, ἄλλωστε, τὸν ποιητὴ ἀπὸ τὶς ἀραιὲς ἐμφανίσεις ποὺ ἔκανε στὴ φιλολογική συντροφιά μας τῆς Καλλιθέας καὶ δὲν τολμοῦσα νὰ σπάσω, σὲ μιὰ τέτοια στιγμὴ τῆς ζωῆς του μάλιστα, τὸ τεῖχος ἐκεῖνο τῆς ἀξιόπρεπης καὶ κλειστῆς αὐτοσυγκέντρωσης, ποὺ εἶχεν ὀρθώσει γύρω ἀπὸ τὴν προσωπικότητά του. Ὁ Γρυπάρης, γιὰ ὅλους ἐμᾶς ποὺ τὸν ξέραμε καὶ τὸν περιβάλλαμε μὲ τὸν ἀμέριστο θαυμασμό μας, δὲν ἦταν ἕνας συνηθισμένος λόγιος. Δὲν τὸν βλέπαμε σὰν ἕναν, ἔστω καὶ μεγαλύτερο καὶ σεφᾶ, συνάδελφό μας. Μπροστά του νοιώθαμε ἀσυναίσθητα πὼς ἔπρεπε νὰ προσέχουμε τὰ λόγια μας, ὡς καὶ τις κινήσεις μας ἀκόμα. Ἡ παρουσία του δὲν μᾶς ἐπέβαλλεν ἁπλῶς τὸ θαυμασμό, μὲ κάτι παραπάνω: Μᾶς ἔδινε μιὰ συναίσθηση εὐθύνης, μᾶς ἀναφτέρωνε τὸ φρόνημα, μᾶς τόνωνε τὴν ὁποιαδήποτε πίστη μας, μᾶς ἔκανε, μὲ δυὸ λόγια, νὰ γινόμαστε καλλίτεροι καὶ εἰλικρινέστεροι, ἀκόμα — καὶ πρὸ πάντων — κι' ἀντίκρυ στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μας.

Ἔχοντας αὐτὲς τὶς ἄμεσες ἐντυπώσεις, ὁμολογῶ πὼς δίσταζα νὰ ἐπισκεφτῶ τὸν ποιητὴ στὸ σπίτι του, ὅπου, μετὰ τὴν ἔξοδό του ἀπὸ τὸ Νοσοκομεῖο, μὲ τὶς στοργικὲς φροντίδες τῆς εὐγενικῆς του κυρίας, πάσχιζε νὰ συνέλθει ἀπ' τὴν τελευταία του περιπέτεια. Ἐχρειάστηκε ἡ μεσολάβηση ἑνὸς τρίτου, — ἐκλεκτοῦ φίλου καὶ συναδέλφου κ. Γιάννη Χατζίνη γιὰ ν' ἀποφασίσω αὐτὸ τὸ δύσκολο διάβημα. Καὶ τέλος, ἕνα φθινοπωρινὸ ἀπόγεμα, μουντὸ καὶ ριγηλό, κινήσαμε γιὰ τὸ σπίτι του. Στὸ δρόμο, καθὼς τὰ μαλωμένια σύννεφα βάραιναν ἀπὸ πάνω μας καὶ ἡ διάθεσή μας ταυτιζόταν μὲ κεῖνη τὴν ἀκαθόριστη θλίψη ποὺ πλανιέται στὴν ἀτμόσφαιρα κάθε τέτοιαν ἐποχή, ἡ ψυχή μου βυθιζόταν σ' ἀναμνήσεις γλυκὲς καὶ μισοξεχασμένες, κι' ἀναδιφῶντας τὰ τεφτέρια τοῦ Καιροῦ, προσπαθοῦσε νὰ ξαναζήσει τὶς ἐξαίσιες συγκινήσεις ποὺ τῆς εἶχε χαρίσει ἡ μοναδικὴ συλλογὴ τοῦ Γρυπάρη. Ἡ γνωριμία μαζί της εἶχε μιὰ μικρὴν ἱστορία. Ἀρκετὰ χρόνια πρίν, στὴν ὡραίαν ἐποχὴ τῆς ἐφηβείας, προτοῦ ἀκόμα ἡ εὐαισθησία μολεύτεῖ στὸ θολὸ ποτάμι τῆς ζωῆς, οἱ «Σκαραβαῖοι καὶ Τερρακοτες» στάθηκαν, γιὰ τὴν ξαναμμένη φαντασία μου, ἕνας φραγμός, ἕνα δίδαγμα, μιὰ ἀποκάλυψη. Καὶ θυμοῦμαι ὡς τώρα μὲ νοσταλγία τὰ βράδυα ποὺ μὲ ριγμένα στὸν ἀνεμο τὰ μαλλιά, διέσχιζα τὴ σιωπηλὴ δεντροστοιχία, ὅπου ἀκαθόριστες διαθέσεις ὁδηγοῦσαν τὰ φτερωτά μου βήματα, ἀπαγγέλλοντας διαλεχτοὺς στίχους ἀπὸ τὸ βιβλίο αὐτὸ τοῦ πειθαρχημένου, μὰ καὶ τόσο φλογόπνοου πάθους:

"Πλα, ἐκλεκτέ, ἀγιοτοποιημένε μου ἡ ἐλπίδα μου κ' ἡ γλυκαποντυχή μου ἐλα, ἐκλεκτὲ ποὺ καρτεράω, καὶ πιὲ μου ἀνεβασμένος καὶ παγκαλλιφορτέ μου, στὴ φούχτα μου ἐδῶ μέσα τὴν ψυχή μου!

Δὲν ξέρω, ἂν ξαναδιάβαζα σήμερα αὐτὰ τὰ ποιήματα, ποιὲς ἐντυπώσεις καὶ συγκινήσεις θ' ἀποκόμιζα. "Αλλωστε, παρ' ὅλο ποὺ ἔπρεπε νὰ συνεργαστῶ γιὰ τὴ σύνθεση τοῦ τιμητικοῦ τούτου τεύχους, ὁμολογῶ πὼς δὲν ἐπιχείρησα νὰ τὰ ξαναδιαβάσω. Γιατί αὐτό; Μήπως γιὰ νὰ μὴ μολέψω τὶς παλιές μου ἐκεῖνες ἐντυπώσεις; "Οχι ἀκριβῶς. Ἴσως γιατὶ φοβήθηκα πὼς ἡ πεῖρα καὶ ἡ διοπτροφόρα μεμψιμοιρία τῆς σημερινῆς ἡλικίας, μοῦ κατάστρεφαν μιὰν ὡραίαν ἀνάμνηση. Ἀλλὰ καὶ ἴσως γιατὶ ἔχω φτάσει, ἀλλοίμονο! νὰ πιστεύω πὼς ἡ ζωὴ — καὶ τὰ βιβλία — δὲν ἔχουνε πιὰ νὰ μοῦ προσφέρουνε τίποτα... Θλιβερὸ συμπέρασμα μιᾶς ζωῆς, ποὺ ὀνειροπολώντας ἀδιάκοπα χρόνια ὁλόκληρα, βυθισμένη σὰν ὀπισμαν στὴν ἐνατένιση κόσμων ἀλλοτινῶν κι' ὡραισμένων ἀπὸ τὸ μαγνάδι τῆς ἐξαυλωμένης πραγματικότητας, προτιμᾶ ἀπὸ κεῖ ποὺ βρίσκεται σήμερα ν' ἀντικρύζει τὸν ἀνάγορο ποὺ ἀνέβηκε, παρὰ τὸν κατήφορο ποὺ πρόκειται νὰ κατρακυλήσει. Ἡ ματαιότητα τῶν ἐγκοσμίων καὶ ἡ πικρία τῆς ζωῆς, ἡ στυφὴ γεύση τῶν καθημερινῶν ἀπογοητεύσεων καὶ τὸ ἀσήμαντο τῆς ὕπαρξής μας ποτὲ ἄλλοτε δὲν εἶναι τόσον ὀδυνηρά, κι' ἀνυπόφορα, παρὰ ὅταν τὰ συνδέομε μὲ τοὺς ἔρωτες τῆς πρώτης μας νειότης. Ἡ ἔξαρση δὲν φλογίζει τοὺς γκρίζους κροτάφους, κι' ἂν ὑπάρχουν προνομιοῦχοι ἄνθρωποι ποὺ ἐμπνέονται σ' ὅλες τὶς ἡλικίες, δὲν μπορεῖ παρὰ ν' ἀντλοῦνε τὴ συγκίνησή τους ἀπὸ συγκεχυμένες ἔστω, ἀλλ' ζωντανὲς κι' αἰώνιες γιὰ τῆς ψυχῆς τους τὴν ἀνάταση ἀναμνήσεις.

Ὁ Γρυπάρης εἶναι γιὰ μένα μιὰ τέτοια ἀνάμνηση. Οἱ στίχοι του, μὲ μελικοὺς ἄλλους τοῦ νεοελληνικοῦ Παρνασσοῦ, ἔδωσαν φτερὰ στὰ νεανικά μου χρόνια, ἔθρεψαν τὰ παρθενικά μου ὄνειρα, ξύπνησαν καὶ κατεύθυναν τὴν εὐαισθησία τῆς ψυχῆς μου. Πηγαίνοντάς νὰ τὸν ἐπισκεφτῶ στὸ σπίτι του, γερασμένον κι' ἐξαντλημένον ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια του, τὸ φθινοπωρινὸ ἐκεῖνο ἀπόγεμα, ξαναζοῦσα τὴν ὡραίαν ἐποχὴ τῶν σκιρτημάτων. Καὶ μπῆκα στὴν ἁπλῆ κι' ἀπέριττη κατοικία του, ποὺ δὲν διαφέρει σὲ τίποτε ἀπὸ ἕνα κοινὸ περιποιημένο ἀστικὸ σπίτι; ἀλλοιωτικός, ξανανειωμένος, μὲ τὴν τρεμοῦλα τοῦ παθητῆ μπροστὰ στὸν σεβαστό του δάσκαλο. Ἡ εἴδηση γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ τιμητικοῦ τεύχους κυριολεκτικὰ τὸν ἀναστάτωσε. Παρ' ὅλη τὴν ἀριστοκρατική του εὐγένεια, ἄφησε νὰ φανεῖ ἡ στενοχώρια του. Κατάλαβα πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν ἐνοχλήσω περισσότερο. Κι' ἔφυγα, ἀναβάλλοντας γι' ἀργότερα τὶς λεπτομέρειες.

Μὰ ἡ ἐντύπωσή μου, ἀπὸ τὴν πρώτη μου αὐτὴ στενώτερην ἐπαφὴ μὲ τὸν Ποιητή, ἦταν καταπληκτική. Ἀργότερα, μοῦ δόθηκεν ἡ εὐκαιρία καὶ ἡ εὐχαρίστηση νὰ τὸν ξαναδῶ ἀοκετὲς φορὲς καὶ νὰ μιλήσω μαζί του, ἀλλὰ τὸ φθινοπωρινὸ ἐκεῖνο ἀπόγεμα νομίζω πὼς μοῦ ἀποκαλύφτηκεν ἀτόφια ἡ ποοσωπικότητά του. Ἡ ἀρρώστεια ποὺ πέρασε δὲν εἶχεν ἀφήσει ἴχνη ἀπάνω του — τουλάχιστον στὸ ἐξωτερικό του, σ' ὅ,τι συνθέτει τὴν προσωπικοτητά του. Ἦταν ὁ ἴδιος, ὅπως ἐμφανιζότανε τὶς Κυριακὲς στὸ ζαχαροπλαστεῖο τῆς Καλλιθέας, ἄψογος σ' ὅλα, κλειστὸς στὸν ἑαυτό του, ἀριστοκράτης, δικός μας κι' ὅμως ἀπόμακρος, ἀσυλλήπτος, βυθισμένος στοὺς κόσμους τῆς μυχῆς του, πνευματοποιημένος. Ἦταν ὁ δάσκαλος κι ὁ ποιητής. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲ μολόνθηκε ποτὲ στὴν τύρβη τῆς ἀγορᾶς κα' σοῦ ἐπέβαλλε τὸ σέβασμό κι' ἂν ἀκόμα τὸν πλησίαζες μὲ τὴν πιὸ ἄπιστη διάθεση τοῦ κόσμου. Ἦτανε, μὲ μιὰ λέξη, ὁ Ποιητής, ὅπως ἔχει συνθέσει τὸ ἰδανικὸ πορτραῖτο του, ἡ φαντασία ὅλων ἐκείνων ποὺ διαβάζουνε βιβλία μὲ στίχους ἢ ἀκούρώνουν ποιήματα, μὲ τὴ φλογερὴ λαχτάρα νὰ καταχτήσουνε μιὰ μέρα τὸν πολυπόθητον αὐτὸν τίτλο! Ὁ Ποιητής ποὺ μπροστά του παραμερίζουν ὅλα τ' ἀνθρώπινα καὶ οἱ ταπεινότητες μας φαίνονται τόσο μικρὲς καὶ γελοῖες, ὥστε μᾶς κάνουν νὰ ντρεπόμαστε γιὰ τοὺς ἑαυτούς μας. Σεμνὸς σὰν ἄπραγο παιδί, ταπεινὸς σὰν ἄνθρωπος ποὺ ξέρει ποσο εἶναι μάταιη ἡ ἔπαρση, σοφὸς χωρὶς νὰ τ' δείχνει, ὡραῖος στὶς στιγμὲς τοῦ πόνου του, ἀσύλληπτος ἀπὸ ψυχικὸ τοῦ μεγαλεῖο, ἁπλὸς μπρὸς στὶς δικές μας κρυψίνοιες, μεγάλος καὶ στὴν ἐξομοίωσή του μαζί μας, βίχως νἀχεῖ λερωθεῖ ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ πάψει νἀναι ἄνθρωπος — γὰ ποιός εἶναι ὁ Ποιητής. Ὅλα αὐτὰ καὶ κάτι τὸ ἀνείπωτο ἀκόμα, ἐκεῖνο ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἐκφράσει ἡ φτωχὴ λαλιά μας, τὸ ἀστάθμητο κι' ἄπιαστο ποὺ λάμπει μέσ' στὴ ματιὰ καὶ σ' ὅλες τὶς κινήσεις τῶν μὲ δυνατὸ ταμπεραμέντο ἀνθρώπων, ἀποτελοῦν τὴν προσωπικότητα τοῦ Γρυπάρη, τὴν προσωπικότητα αὐτὴ ποὺ μᾶς ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ καὶ μᾶς ὑποχρεώνει, ἄσχετα ἀπὸ τὴν ὁποιαδήποτε ἐκτίμηση στὸ ἔργο του, νὰ τὴ σεβόμαστε καὶ νὰ τὴν ἐκτιμοῦμε. Τέτοιον λογάριαζω κι' ὀνειροπολῶ κάθε ἀληθινὸν ποιητή. Καὶ ὁ μεγαλείτερος τίτλος τοῦ Γρυπάρη, εἶναι πὼς ὑπῆρξε στὴ σεμνὴ ζωή του ἕνας ἀληθινὸς Ποιητής.

Γ. Μ. ΜΥΛΩΝΟΓΙΑΝΝΗΣ

Πάρε τὸ λύχνο τῆς Ψυχῆς σου ἂν τρέμη μὰ δὲ σβήνει...
καὶ τὰ σκοτάδια τὰ πηχτὰ στὸ λίγο φῶς ποὺ χύνει
ἀριστερίχυτ' ἂς διαβοῦν κι ἀτράνταχτ' ἂς μεριάσουν
κι οἱ πεντασκότειδες σπηλιὲς ἂς ξεμεσημεριάσουν

Σκιαχτὰ τἀγρίμια οὐρλιάζοντας στὰ βάθη ἀποτραβιοῦνται
μὲ τὶς οὐρές τους δέρνουνται καὶ μὲ τὰ νύχια σκιοῦνται
σὰ νὰ μὴ φτάνῃ ὁ τρόμος τους μονάχα νὰ τοὺς δώσῃ
δρόμο νὰ φύγουνε τὸ φῶς ποὺ θὰ τὰ περιζώσῃ.

Γρυπάρης

Πάρε τὸ λύχνο τῆς Ψυχῆς ποὺ ἂν τρέμη μὰ δὲ σβήνει...
καὶ τὰ σκοτάδια τὰ πηχτὰ στὸ λίγο φῶς ποὺ χύνει
ἀριστερίχυτ' ἂς διαβοῦν κι ἀτράνταχτ' ἂς μεριάσουν
κι οἱ πεντασκότειδες σπηλιὲς ἂς ξεμεσημεριάσουν

Σκιαχτὰ τἀγρίμια οὐρλιάζοντας στὰ βάθη ἀποτραβιοῦνται
μὲ τὶς οὐρές τους δέρνουνται καὶ μὲ τὰ νύχια σκιοῦνται
σὰ νὰ μὴ φτάνῃ ὁ τρόμος τους μονάχα νὰ τοὺς δώσῃ
δρόμο νὰ φύγουνε τὸ φῶς ποὺ θὰ τὰ περιζώσῃ.

(Ἀνέκδοτο).

Ι.Ν.ΓΡΥΠΑΡΗΣ

ΜΠΡΟΣ ΣΤΟΝ ΓΡΥΠΑΡΗ

Τοῦ ΣΩΚΡ. ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΥ

Ἡ κριτικὴ ἔχει σταθεῖ μπρὸς στὸ ἔργο τοῦ Ποιητῆ μὲ τὴ γνώση καὶ μὲ τὴν εὐαισθησία της καὶ μὲ ὅσες δυνάμεις τῆς δίνει διαθέσιμες ἡ ἀκαταστάλαχτη καὶ ἀδιαμόρφωτη στὴν πνευματική, ὅπως καὶ στὶς ἄλλες, ἐκδήλωσή της ἐποχή μας. Κι' ἔχει ἀναλύσει τὸ ἔργο τοῦ Ποιητῆ κι' ἔχει μιλήσει, μὲ τὸν τρόπο της, γιὰ τὶς ἀναμφισβήτητες ἀρετές του, γιὰ τὴ δύναμή του, ἔχει ἀναλύσει τὴν τεχνική του, τὰ μέτρα καὶ τοὺς ρυθμούς του, τὶς εἰκόνες του κι' ἔχει μιλήσει ὡς καὶ γιὰ τὶς ἀδυναμίες του, γιὰ τὶς ἐπιρροὲς ποὺ ἔχει ὑποστεῖ, γιὰ ὅλα. Ἄξιο τὸ ἔργο της κι' ὁ ἐνθουσιασμός της ποὺ τιμᾶει τὴν ἴδια καὶ τὸν Ποιητή. Μπορεῖ νἄχουν μείνει κι' ἄλλα νὰ πεῖ ἀκόμα, μὰ ἴσως τὰ πεῖ ἀργότερα. Εἶναι ὁρισμένες προυποθέσεις, — βέβαια δὲ θὰ τὶς ἐξετάσουμε τώρα ἐδῶ, — ποὺ θὰ χρειαζότανε νὰ συμπληρωθοῦν γιὰ νὰ σταθεῖ κι' ἡ κριτικὴ σὲ ἔδαφος πιὸ στέρεο καὶ πρῶτα πρῶτα τὸ καθολικώτερο φανέρωμα τῆς αἰσθητικῆς μας ἔκφρασης. Γιατὶ Τέχνη δὲν εἶναι τὸ ἀτομικὸ καὶ προσωπικὸ παρουσίασμα ἑνός, δύο, πέντε, δέκα τεχνιτῶν, παρὰ μιὰ παραδομένη μορφὴ καθολικῆς αἰσθητικῆς ἔκφρασης, ὅπου ὅλα στέκονται σ' ἕνα νόμιμο καὶ συνειδητὰ καλλιεργημένο ἐπίπεδο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ξεχωρίζουν οἱ μία, δύο, πέντε ξεχωριστὲς ἰδιοφυΐες. Ἀλλὰ ἂς μὴν ἁπλωνόμαστε στὸ σημεῖο αὐτό, μήπως, στὸ βιαστικό του ἐξέτασμα, δημιουργήσουμε σύγχυση καὶ παρεξήγηση. Φοβοῦμαι — κι' αὐτὸ εἶναι ὅλο — μήπως τώρα ὅ,τι κι' ἂν πεῖ κανείς, πεῖ πράματα γνωστὰ καὶ ξαναειπωμένα.

Γι' αὐτὸ ἂς μὴν τραβήξουμε τὸν ἴδιο δρόμο. Ἐπειτα, κάθε φορὰ ποὺ στάθηκα μπρὸς στὸ ἔργο ἑνὸς μεγάλου τεχνίτη, δύσκολα μπόρεσα νὰ ὑποτάξω τὴν κίνηση τῆς ψυχῆς μοῦ στὸν ἔλεγχο τοῦ νοῦ, γιὰ νὰ μπορέσω νὰ κάνω τὴν ἀπαραίτητη γιὰ τὸ κριτικὸ ἀντίκρυσμό κατάταξη. Προτιμότερο λοιπὸν νὰ ὑπαθῶ στὴ θέση αὐτή.

Εἶναι περίεργο πῶς τὸ ἔργο τοῦ Γρυπάρη — καὶ μιλῶ τώρα μονο γιὰ τὸ πρωτότυπο, ἂν καὶ γιὰ μένα δὲ μπορεῖ νὰ χωριστεῖ ἀπὸ τὸ ἄλλο, τὸ μεταφραστικὸ — τόσο μικρὸ στὸν ὄγκο του, παίρνει τέτοιο πλάτος στὴ συνείδησή μου. Αἰσθάνομαι πὼς ἔχει τόση ἔκταση, ποὺ δὲν ξέρω ἂν θὰ μποροῦσα νὰ τὸ φανταστῶ πλουσιώτερο. Ποιὸς ξέρει! Ἴσως γιατὶ στὸν κύκλο του εἶναι φτασμένο. Καὶ λέω πὼς θὰ εἶναι φτασμένο, γιατὶ κάθε φορὰ ποὺ στέκω μπρὸς του μοῦ χαρίζει ἐκεῖνη τὴν αἴσθηση τῆς ἰσορροπίας καὶ τῆς ἁπλόχωρης περιγραφῆς ποὺ νομίζω πὼς εἶναι ὁ ἀληθινὸς σκοπὸς τῆς Τέχνης. Κανένα εὔκολο μέσο δὲ χρησιμοποιεῖ γιὰ νὰ ξυπάσει, καὶ ἡ ἔκφρασή του δουλεύεται ἐπίμονα καὶ βασανιστικὰ ὡσο νὰ ἀποδώσει πλήρη τὴ δυναμικότητά του, πλήρη τὴν ὁλοκλήρωση τῆς ἔκφρασής του. Σκοπὸς τὸ φτάσιμο κι' ὄχι ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἐφφέ. Μπορεῖ γι' αὐτὸ νὰ μοῦ χρειάστηκε κάποια ἐξοικείωση μὲ τὸ ἔργο τοῦ Γρυπάρη. Καὶ μάλιστα μ' ἕνα μέρος ἀπ' αὐτό. Καὶ ἡ ἐξοικείωση αὐτὴ ἐχρειάστηκε γιὰ νὰ ξεπεράσω τὴν αὐστηρὰ ψηλὴ πνευματικὴ μορφὴ του καὶ νὰ βρῶ ζωισμένη μέσα της ἀληθινὴ τὴν ἑλληνικὴ αἴσθηση. Δὲν εἶμαι βλέπετε ἀπὸ κεῖνους ποὺ πιστεύουν πὼς τὸ ἔργο τῆς Τέχνης πρέπει νὰ φτάνει στὸ κοινὸ χωρὶς ἑτοῦτο νὰ στέκει μπροστά του μὲ κάποια πνευματικὴ — συνειδητὴ ἢ ἀσυνείδη, ἀδιάφορο — συγκέντρωση. Τοῦτη ἡ ἀντίληψη ποὺ ἀκριβῶς ὑπηρετήθηκε ἀπὸ ὅλους πλάι στὸ Γρυπάρη, ἔκανε πολὺ κακὸ νομίζω στὴν πρόοδο τῶν πραγμάτων μας.

Ἔπειτα — κι' αὐτὸ μπορεῖς νὰ τὸ πεῖς γιὰ κάθε ποιητή, μὰ γιὰ μερικοὺς, καὶ μαζὶ μ' αὐτοὺς καὶ γιὰ τὸ Γρυπάρη πολὺ περισσότερο — τὸ ποίημα ὁλοκληρώνεται οὐσιαστικὰ στὴν ἠχητική του ἀπόδοση, ποὺ ἢ ἐμάθαμε νὰ τὴ διαβάζουμε στὸ νεκρὸ χαρτί, ἢ ἐκακομάθαμε νὰ τὴν ἀκούμε μὲ ἤχους καὶ χρώματα ἀταίριαστα στὴν ἑλληνικὴ αἴσθηση, μὲ χίλιες δυὸ ἠχητικὲς καὶ χρωματικὲς ὀλοστρεβλώσεις ἐκείνων ποὺ τὶς περισσότερες φορὲς κάνανε ἔργο τους τὸ ζωντάνεμα τῆς νεοελληνικῆς Ποίησης. Νὰ ἀκόμα μιὰ βασικώτατη ἀπὸ τὶς προὑποθέσεις γιὰ τὶς ὁποῖες μίλησα παραπάνω. Ἡ καθαρεύουσα, τὸ σκολειό κι' οἱ διάφοροι ψευτοκαλλιτέχνες ἔχουν βάλει τὸ χέρι τους στὰ σοβαρὰ σ' ἑτοῦτο. Ὁ Γρυπάρης εἶναι ὁ ποιητὴς ποὺ ζητάει ἀπαραίτητα τὴν ἠχητική του ὁλοκλήρωση. Δὲ διαβάζεται καθόλου μὲ κλειστὸ τὸ στόμα καὶ χρειάζεται μάλιστα αὐστηρὴ τεχνική κατάρτιση γιὰ νὰ μιληθεῖ ὁ στίχος του. Ὁ φθόγγος του μιλάει πολὺ μὲ τὸν ἦχο τοῦ καθώς καὶ ἡ σύνθεση τῶν ἠχητικῶν του στοιχείων ποὺ εἶναι στέρεη στὴν αἴσθησή της καὶ στὴν ἐκτέλεσή της. Καὶ μ' αὐτὰ περισσότερο ἐκφράζει συχνὰ ἰδέες, νοήματα καὶ συναισθήματα ὁ Ποιητής. Γι' αὐτὸ τὸν παρακολουθοῦμε, ὅταν κάνουμε κατὰ ἕναν τρόπο τὴν ἐξοικείωση ποὺ ἔλεγα παραπάνω, τὸν παρακολουθοῦμε ἄνετα παντοῦ, ἀκόμα καὶ στὰ ποιήματά του μὲ θέματα ἱστορικά, παρμένα μάλιστα ἀπὸ πρόσωπα καὶ ἱστορίες, τὰ λιγώτερο γνωστά. Παρόμοια θέματα δὲ δίνουν στὸν ποιητὴ εὔκολα τὴν εὐκαιρία νὰ τὰ ζωντανέψει σ' ἔκφραση μὲ πνοή, παλμὸ καὶ κίνηση. Στὸ Γρυπάρη, μιὰ πυκνὴ ἀτμόσφαιρα ὑφαίνεται πάνω ἀπὸ τοὺς στίχους, ποὺ περιβάλλει ὅλο τὸ ποίημα κι' ἀφίνει ν' ἁπλωθεῖ ἡ συναισθηματικὴ βίωση τοῦ Ποιητῆ ξεκάθαρα κι' ὡς ἕνα σημεῖο φτάνεις νὰ πεῖς, ἄσχετα πρὸς τὸ ἱστορικὸ τοῦ μύθου. Διαβάζεις καὶ χαίρεσαι τὴν ἀχνὰ τῆς ζωῆς ποὺ ἀποπνέουνε τοῦτα, ὅπως κι' ὅλα τὰ ποιήματα κι' ἂς μὴν ξέρεις τί καὶ ποιὸ ἀπὸ τὰ ἱστορικά τους.

Τί δύναμη καὶ χάρη ἔχει πάρει ὁ δεκαπεντασύλλαβος, ὁ ἀδικημένος στὴν ποίηση τοῦ Γρυπάρη. Ξεχνᾶς τὸ πρόβλημα ποὺ γέννησε τόσες φορὲς χάρη στὴν κάποια τραχύτητα τοῦ ἀκαλλιέργητου λαϊκοῦ τεχνίτη στὸν Γρυπάρη παίρνει μιὰ ἑλληνικώτατη κίνηση κι' ἕναν παλιὸ καὶ μιὰ λυγεράδα ποὺ τὸν δικαιώνουν ἀπόλυτα σὰν ζωντανὸ ἐκφραστικὸ στοιχεῖο τοῦ ἐντεχνου λόγου. Ἐπειδὴ ὁ Γρυπάρης τὸν ἔζησε καὶ τὸν ἐπεξέκησε.

Ἔλενα πρὶν ἀπὸ μέρες, μιλῶντας γιὰ τοὺς Ἑπταήσιους ποιητὲς ἀπὸ τὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμό πὼς τὸ πνεῦμα χρειάζεται καὶ τὸ ἦθος γιὰ νὰ σταθεῖ γερὸ στὴν ἐκδήλωση τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸν ξέρεις τὸ Γρυπάρη γιὰ νὰ σταθεῖς μὲ ὅλο τὸ χρεωστούμενο σεβασμὸ μπροστὰ στὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν εὐθύτητά τοῦ ἤθους του. Τὸ ἔργο του σοῦ τὸ ἐπιβάλλει ἔντονα. Καὶ εἶναι αὐτὸ ἀκόμα πιὸ μεγάλο ἀγαθὸ ποὺ μᾶς ἀγγίζει στὴν καρδιὰ σὲ μιὰν ἐποχὴ μάλιστα — ὡς πρὶν ἀπὸ τὸν Πόλεμο — ποὺ ἡ εὔκολη ἐπιτυχία διὰ μέσου στοιχείων ξένων πρὸς τὴν Τέχνη καὶ τὸ πνεῦμα ἦταν τὸ πνευματικό μας καθεστώς.

Γιὰ τὶς μεταφράσεις του τῶν ἀρχαίων τραγικῶν ἰδίως, τὸ κάπως πιὸ ὑπεύθυνο ἀντίκρυσμα ἀπὸ μέρος τῆς σχετικῆς εἰδικότητας, μ' ἐμποδίζει νὰ τὸ θίξω βιαστικὰ καὶ νὰ μὴν ἁπλωθῶ γιὰ νὰ δικαιολογήσω τὸ θαυμασμὸ ποὺ τοῦ ἔχω.

Τὸν Γρυπάρη τὸν ζοῦμε, τὸν ἀγαποῦμε, τὸν θαυμάζουμε καὶ τὸν σεβόμαστε.

ΣΩΚΡ. ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ